

ORTADOĞU DENKLEMİNDE IRAK TÜRKMENLERİ VE GELECEĞİ

TURKOMAN IN IRAQ AND THE FUTURE OF THE MIDDLE EAST IN EQUATION

Ferhat GÜNGÖR*

Özet

Irak Türkleri, bugün Irak topraklarında yaşayan milletler içerisinde yaklaşık üç milyon nüfusu ile üçüncü sırada yer almaktadır. Dünyanın üçüncü büyük petrol rezervine sahip olan Irak, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Avrupa Devletleri ve ABD'nin güç mücadelelerine sahne olmuştur. Uzun yıllar diktatörlükle idare edilen, savaşlarla ve iç karışıklıklarla uğraşan Irak'ta, Türkmenlerin hayatı da, ülkenin kaderiyle özdeşleşmiştir. Ancak, en fazla kenara itilen ve ötekileştirilmeye çalışılan millet Türkmenler olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Irak, Türkmenler

Abstract

Iraqi Turks living in Iraq today, with a population of about three million people in the ranks third. Iraq, which has the world's third largest oil reserves in the past, as now the states of Europe and the United States has been the scene of a power struggle. Long years of dictatorship are managed, dealing with wars and civil unrest in Iraq, the Turkmen in life, has become synonymous with the country's destiny. However, the most marginalized and Turkmen nation has been tried to be marginalized.

Keywords: Middle East, Iraq, Turkmens

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yakınçağ Tarihi) Doktora Öğrencisi

Giriş

Ortadoğu, yüzyıllar boyu Türk hâkimiyetinde kalmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere bölgedeki petrol ve doğalgaz yataklarını keşfetmiştir. Buna paralel olarak bu devletin emperyalist isteklerinin su yüzüne çıkmasıyla birlikte, diğer büyük devletler de bölge üzerinde nüfuz sahibi olmak istemişlerdir. I. Dünya Savaşını izleyen süreç içerisinde de bölge, Avrupa ve ABD tarafından içinden çıkılması zor bir girdaba doğru sürüklenmiştir. Bölge halkları Türk devletlerinin ve özellikle bunların en güçlüsü ve en uzun süre bölgede hâkimiyet kurmuş olan Osmanlı Devleti'nin tesis etmiş olduğu adalete, huzur ve güven ortamına hasret bırakılmıştır.

Türkmenlerin bölgedeki Araplar ve Kürtlerle olan ilişkileri de hemen her zaman dostane ve barışçıl olmuştur. Ortak bir Müslüman kimliğinde birleşen bu üç halk, Osmanlı yönetiminde geçen asırlar boyunca barış ve huzur içinde yaşamıştır. Bölgede huzursuzluklar, çatışmalar ve baskılar ise, Osmanlı yönetiminin yıkılmasının ardından başlamıştır¹.

İngiltere'nin Irak'ı işgal girişimlerinin temelini 1915 yılında Araplarla kurmuş olduğu yakın ilişkiler oluşturmuştur. İngilizler Hicaz Emiri Şerif Hüseyin'e Osmanlı Devleti'ne ihanet etmesi karşılığında, kendisinin lideri olduğu büyük bir Arap devleti kurdurmayı vaat etmişlerdir². Bunun üzerine Osmanlı Devleti Irak Cephesi'nde çetin mücadelelere girmek zorunda kalmıştır³. 1916 yılında İngiltere ve Fransa arasında yapılan Sykes-Picot Antlaşması'na⁴ göre ise Musul üzerinde iki devlet arasında ortaya çıkan hâkimiyet kurma konusundaki pürüz dolayısıyla, İngiltere Kasım 1918'de Irak'ta manda yönetimini kurmuştur. Nisan 1920'de gerçekleştirilen San Remo Konferansı⁵'nda ise Fransa İngiltere lehine Musul üzerindeki haklarından vazgeçti. Musul Meselesi Lozan Antlaşmasında çözümlenememişti. İngiltere zengin petrol yataklarına sahip olmasından dolayı Musul'u Türkiye'ye bırakmak istememişti. Musul Meselesinin çözümü için Türkiye ile İngiltere arasında görüşmeler 19 Mayıs 1924'de başladı. Fakat İngiltere'nin uzlaşmaz tutumu nedeniyle sonuç alınamadı. Bundan sonra mesele önce Milletler Cemiyetine, sonra Lahey Adalet Divanına gitti. Meselenin kendi konusu olmadığını ileri süren Adalet Divanı, meseleyi tekrar Milletler Cemiyetine havale etti. Milletler Cemiyeti, en güçlü üyesi İngiltere'nin baskısıyla Musul'un İngiltere'nin mandası altında olan Irak'a bırakılmasına karar verdi. Cemiyete üye olmayan Türkiye, bu kararı kabul etmedi. Ancak 1925'te çıkan Şeyh Sait İsyanı sonucunda Türkiye ile İngiltere arasında yapılan 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması ile Musul ve çevresi İngiliz mandasındaki Irak'a bırakıldı⁶. Irak hükümeti Musul petrol gelirlerinin vergisinin %10'unu 25 yıl süre ile Türkiye'ye vermeyi kabul

¹ http://www.irakturkleridernegei.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=93&Itemid=196, 16 Ekim 2011, E.T. 7 Haziran 2014.

² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yay., İstanbul, Ağustos 2005, s. 125.

³ "Bölgenin yerli halkının "Cihat" ilan etmiş olan Halifeye karşı gelerek İngilizlere yardım etmesi, Mezopotamya'yı ele geçirmek için savaş başlar başlamaz Basra'yı işgal edip kuzeye doğru ilerlemeye başlayan İngilizlere karşı, Osmanlıların işini zorlaştırmıştı. Osmanlı Devleti aldığı tedbirlerle karşı taarruza geçmiş, 22 Kasım 1915'te İngiliz ordusu yenilmiş, komutanları esir alınmış olmasına rağmen, savaşın sonucunun bu bölgeden alınacak başarılarla bağlı olduğunu gören İngilizler, Arapların da desteği ile 1917'de yaptıkları büyük bir taarruzla Bağdat'ı ele geçirmişler, Osmanlıyı yumuşak karnından vurmuşlardı." Turan Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Kasım 2005, s. 17.

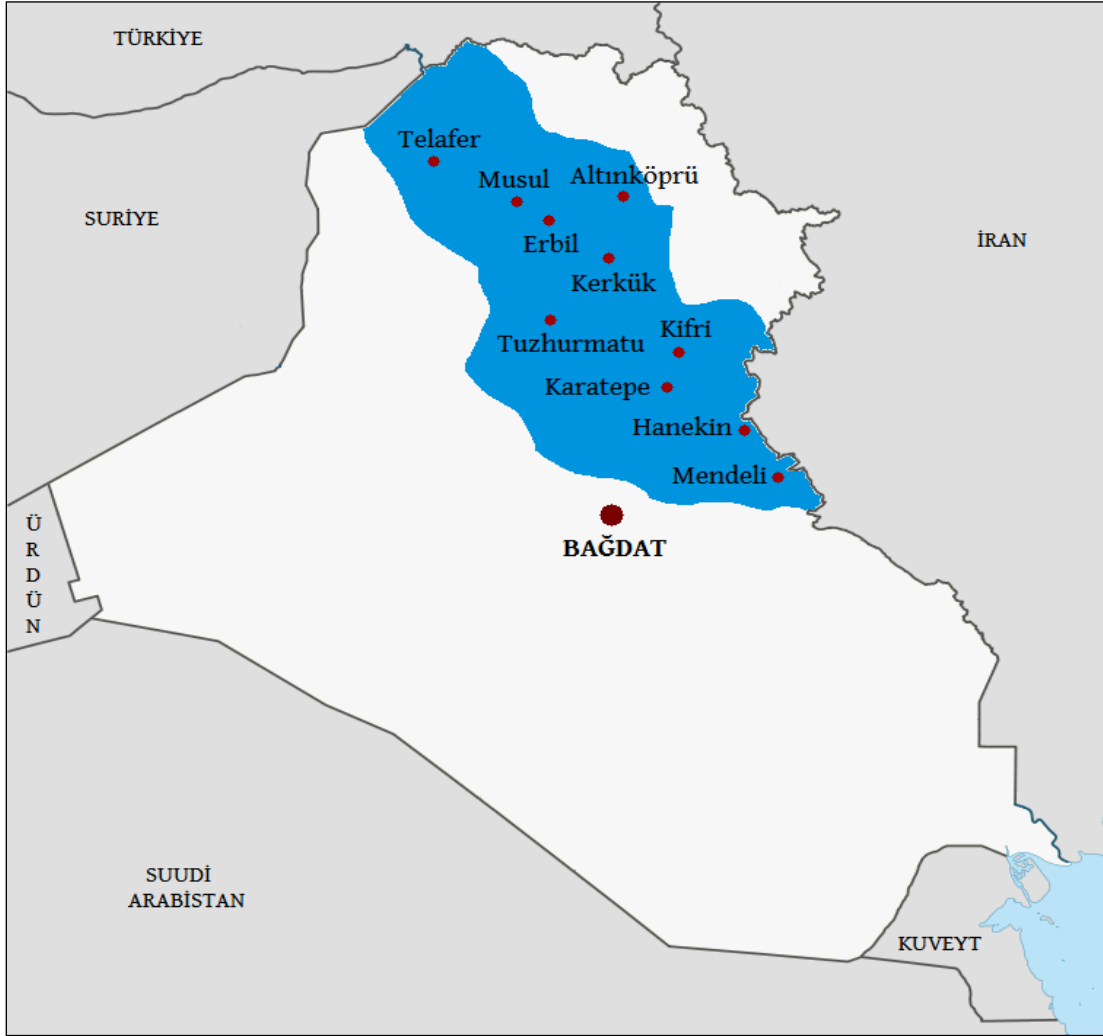
⁴ Antlaşma metni için bkz. Arı, a.g.e., s. 135-136.

⁵ San Remo Konferansı, Sevr Antlaşması'nın şekillenmesini ve yazılı metne dökülmesini sağlayan bu dönemdeki son konferans olmuştur. Yaşar Ertürk, *Büyük Oyunun Eski Perdeleri Doğu Güneydoğu ve Musul Üçgeni (1918-1923)*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Temmuz 2007, s. 262.

⁶ Bilâl N. Şimşir, *Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi Yay., Ankara, Eylül 2004, s. 18.

etti. Ancak Türkiye 500.000 sterlin karşılığında petrol geliri üzerindeki hakkından vazgeçti⁷. 1932 yılında Irak'ta bağımsız bir devlet kurulmuştur. Bu durum, Türkiye ile aynı tarihî ve kültürel bağlara sahip olan yüz binlerce Türkmenin kendi kaderiyle baş başa kalmasına neden olmuştur. Türkmenler, kendi vatanlarında yıllarca öksüz bir evlât muamelesi görmüşlerdir. Yakın tarihe kadar Türkmenler, krallık döneminde başlayan ve Baas rejiminde şiddetini arttıran çeşitli baskı ve şiddet olaylarına maruz bırakılmıştır. İran-İrak Savaşı'nda (1980-1988), 1991 ve 2003 yıllarında gerçekleşen ABD-İrak Savaşları'nda hep acı reçete Türkmenlere çıkarılmıştır.

Harita 1: Irak Türklerinin Yaşadığı Bölge

Kaynak: <http://www.bilinmeyenturktarihi.com/irak-turkmenleri.html>

⁷ Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Başkanlığı'na 1968 yılında seçilen Nefi Demirci, bu konuda şunları dile getirmiştir: “Musul vilâyeti zengin petrol kaynakları ve içinde yaşayan Türk insanıyla birlikte, 500 bin İngiliz altını karşılığında, haklarımız ve isteklerimiz olmadan o topraklarda yaşayan Türklere sorulmadan, fikirleri öğrenilmeden elden çıkarıldı.”, Nefi Demirci, *Sönmeyen Ateş Dinmeyen Hasret Kerkük*, Ural Yay., İstanbul, Nisan 2011, s. 16; Dönemin Dışişleri Bakanı Tefik Rüşü Aras, Musul'un, Ankara Antlaşması'ndan sonra orada kalan Türk varlığı konusunda herhangi bir güvence alınmadan İngiltere'ye bırakıldığını ifade etmiştir. Nefi Demirci, *Musul'un Siyasi Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Ocak 2010, s. 244.

Irak bugün sahip olduğu petrol ve stratejik konumu itibariyle bütün büyük devletlerin iştahını kabartıcı bir yapıya sahiptir. Bu sebeple, Türk hâkimiyetinden çıktığı andan itibaren bölge, büyük devletlerin menfaat savaşı verdiği bir alan haline gelmiştir. Son dönemde de meydana gelen ABD-Irak Savaşı bunun en açık göstergelerinden biridir. ABD, 11 Eylül 2001 sonrası süreçte⁸ Afganistan'a müdahalesinin ardından, meşruiyet zemini olmadan ve B.M. kararlarını dikkate almadan Nisan 2003'te Irak'ı işgal etmiştir. Bu işgalden en çok zarar gören topluluk Irak Türkleri olmuştur. Telafer⁹'den Mendeli'ye kadar¹⁰ dağınık bir coğrafyada hayatlarını sürdürmeye çalışan bu millet, ABD'nin Irak'ı işgali sonrası adeta yok sayılmıştır.

1. Türkmenlerin Irak'a Gelişleri ve Yerleşmeleri

Özellikle ticarî ilişkiler sebebi ile 10. yüzyıldan itibaren Oğuzlar arasında yayılmaya başlayan İslâmiyet, 11. yüzyılda ezici bir çoğunluğun dini haline gelmiştir. Bunun sonucunda 11. yüzyılda Oğuzlara “Türkmen” adı verilmiştir. Bu ad yaklaşık iki yüzyıl sonra Oğuz kelimesinin yerini almıştır. Ancak Oğuz sözü Türkmenlerin destanlarında ve hatıralarında atalarının adı olarak uzun süre yaşatılmıştır¹¹. Türkmenlerin Irak'a gelişleri kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber, M.Ö. Orta Asya'dan Anadolu ve Mezopotamya bölgelerine göç eden çeşitli Türk gruplarının¹² buldukları bilinmektedir¹³.

⁸ “11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD, dünyayı yeniden şekillendirme politikasına fiiliyat alanı bulmuş ve bu doğrultuda Afganistan'da Taliban rejimine son vermiştir. ABD'nin bundan sonraki hedefi Irak'a düzenleyeceği bir operasyonla Saddam yönetimini devirmek olmuştur.”, Ümit Ertuğrul, *Orta Doğu'nun Yeniden Yapılanması ile Irak'ın İşgali Ekseninde Irak Türkleri ve Türkiye*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul, Haziran 2006, s. 228.

⁹ “Telafer, Kuzey Irak'ta federe olarak oluşturulan ancak Kerkük'ü ilhak ettikten sonra önümüzdeki on yılda bağımsızlaşması planlanan ve Türkiye, Suriye ile İran'ın Kürt kökenli nüfusunun yaşadığı bölgelere yayılarak “Büyük Kürdistan'a dönüşecek projenin gerçekleşmesinin önündeki en önemli jeopolitik ve jeodemografik engellerden birisidir. Telafer iki boyutta Büyük Kürdistan projesine engel oluşturmaktadır. Öncelikle, Telafer, Kuzey Irak'ta Kürt hâkimiyetine karşı etkin bir direniş merkezidir. Telafer'in Kürt hâkimiyetine karşı direnci kırılmadan, Kuzey Irak'ta bağımsız Kürdistan'ın Kerkük'ü ilhak etse dahi kurulması çok zor olacaktır. İkinci olarak, Telafer, Kuzey Irak Kürtleri ile Suriye Kürtlerini birbirinden ayırmaktadır. Telafer engeli ortadan kaldırılmadan Irak ve Suriye Kürtlerinin birleşmesi mümkün değildir.” Ümit Özdağ, *Telafer (2003-2008) Bir Türkmen Kenti'nin ABD Ordusu ve Peşmergelere Karşı Direnişi*, Fark Yay., Ankara, Haziran 2008, s. 9.

¹⁰ Irak Türkmenlerinin coğrafyası, Telafer'den Mendeli'ye kadar uzanan bölge ve Daye Nehri'nin eteklerinden başlayıp, Himran Dağı'ndan bugünkü Habur Sınır Kapısı'nın altındaki Efkinî Kasabası'na kadar olan yerlerdir. Orhan Çeltikçi, *Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Haziran 2007, s. 146.

¹¹ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, A.Ü.D.T.C.F Yay., Ankara 1972, Giriş s. X; Türkmen adının anlamı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nilüfer Bayatlı, *XVI. Yüzyılda Musul Eyâleti*, TTK Yay., Ankara, 1999, s. 141-142; Mehmet Saray, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 1996, s. 331-332; Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, C. 2, İstanbul, 1963, s. 10; Erşat Hümmüzlü, *Irak Türkleri*, Irak Milli Türkmen Partisi Enformasyon Bürosu Yay., Ankara, 1994, s. 9-11; Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Mayıs 2003, s. 15-17.

¹² “Tarihin ilk devirlerinde Irak'ta yaşamış olan Mitanniler Orta Asya'dan göç etmiş olan Türk topluluklarındandır. Bu bölgede ilk defa medeniyet kuran Samerilerin Altay sülâlesinden Samur Han'ın hanedanı oldukları Türk silsilenâmelerinde adları ve sanları ile yazılıdır. Anadolu'da medeniyet kuran Hititlerle Huzistan'da hükümet eden Neptiler ise, Samerilerin ırk olarak ahfadıdır. Bıraktıkları eski medeniyet eserlerine göre bunların Turan ırkından oldukları birçok Arap müellifi tarafından zikr ve ispat edilmiştir.”, *Türk Yurdu*, C. 17, S. 31-225, “Irak Türklerine Dair (Umumî Malûmat)”, Tutubay Yay., Ankara, 2001, s. 6.

¹³ Sinan Marufoğlu, *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak (1831-1914)*, Eren Yay., İstanbul, 1994, s. 54; Aynı Müellif, “Osmanlı Döneminde Kerkük Şehrinin Sosyal ve İktisadî Yapısı (1847-1908)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 103, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., Ağustos 1996, s. 17; Aynı Müellif, “Irak Türkleri”, *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 603.

Türkler Irak'a ilk olarak 674 yılında, Emevî Halifesi Muâviye tarafından Horasan'a gönderilen Emevî komutanlarından Ubeydullah bin Ziyâd'ın ordusuyla birlikte gelmişlerdir. Savaşçılıktaki üstün yetenekleri nedeniyle Emevî ordularında önemli bir yer edinen Türklerin Irak'a gelişleri Abbasîler döneminde daha da yoğunlaşarak devam etmiştir. Ordudaki Türkler iç karışıklıkların bastırılmasında ve Bizans'a karşı yapılan savaşlarda büyük yararlılıklar göstermişlerdir. Halife Cafer'ül-Mansur (754-775) ve Harun'ür-Reşid (786-809) devirlerinde Türk garnizon ve muhafız birliklerine büyük bir önem verilmiştir. Bununla birlikte, özellikle Halife Me'mûn ve annesi Türk olan Mu'tasım-Billâh (833-842) dönemlerinde ağırlıkları açık bir şekilde hissedilen ve muhalif güçlere karşı halifelerin en önemli dayanaklarından biri olan Türk askerleri için Sâmerra şehri kurulmuştur. Burası yaklaşık yarım yüzyıl (836-892) hilâfete merkezlik yapmıştır. Ordudaki Türk unsurunun sayı ve nüfuz bakımından ön plana çıkması Türkistan bölgesinin İslâmlaşmasında önemli rol oynamıştır¹⁴.

Türklerin hâkimiyet alanı bu dönemde sadece Irak ile sınırlı kalmamıştır. Suriye ve Mısır da yetki alanlarına dâhil olmuştur. Mısır ve Suriye topraklarında kurulan Tulunî Devleti'nin kurucusu Ahmet bin Tulun, Abbasî Devleti'ne bağlı bir Türk komutanıdır¹⁵.

935 yılında emirü'l-ümera unvanını taşıyan yöneticiler Abbasî ordusunun temelini teşkil etmişlerdir. Türk nüfusunun küçümsenemeyecek derecede önemli bir siyasî güç haline gelmiş ve 945 yılında Büveyhiler Bağdat'a girdiği zaman halife adına her şeyi kontrolleri altına almışlardır. Bu dönemde Muiz el Devle (977-983) komutasındaki çoğunluğunu Azerbaycan Türklerinin oluşturduğu bir grup asker de Irak'a getirilmiştir¹⁶.

Irak'a Türk göçünün bel kemiğini oluşturan, ikinci akım 1050-1054 yılları arasında kalabalık gruplar halinde Selçuklular tarafından yapılmıştır. Bu dönemde Selçuklu ordusunda buluna Oğuzlara mensup binlerce asker, Irak'a tek tek veya öbek öbek köle halinde değil, kalabalık bir topluluk olarak hür, silahlı fatih olarak girmişlerdir. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in Ortadoğu'daki hâkimiyeti sırasında Türkmenler bugünkü Musul ve civarını kendilerine vatan kabul etmişlerdir¹⁷.

Birçok tarihçi, Irak Türklerinin Oğuzların Bozok koluna mensup Bayat boyundan oldukları hususunda hemfikirlerdir. Irak Bayatları, genellikle, Kerkük bölgesinde bulunmaktadır. Irak Türklerinin çoğunluğu onlara mensuptur¹⁸.

Bu dönemde Araplar tarafından Etrak-ı Bağdad (Bağdad Türkleri) olarak adlandırılan Türkler İslâmiyet'i koruma ve yayma görevini en iyi şekilde yerine getirmişlerdir¹⁹.

Sultan Mehmet Tapar'ın ölümünden sonra Selçuklular Irak'ta 76 yıl hüküm süren bağımsız bir devlet kurmuşlardır. 1118 yılında Sultan Mehmet Tapar'ın büyük oğlu Mahmut tarafından

¹⁴ Selim Hilmi Ozkan, "Osmanlı İdaresinde Telif", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 184, Ocak-Şubat, 2010, s. 80. "Irak (Tarih/İrak Türkleri)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 99; Zekeriya Kitapçı, "Türklerin Müslüman Oluşu", *Türkler*, C. 4, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 263-270.

¹⁵ Sinan Marufoğlu, *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak (1831-1914)*, Eren Yay., İstanbul, 1994, s. 55.

¹⁶ Mim Kemâl Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)*, İz Yay., İstanbul, 1995, s. 14-15.

¹⁷ Öke, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁸ Irak Bayatları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ekrem Pamukçu, "Bayatlar ve Irak Bayatları", <http://hbydergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/download/443/434>, E.T. 19 Haziran 2014, s. 5.

¹⁹ Sinan Marufoğlu, "Osmanlı Döneminde Kerkük Şehrinin Sosyal ve İktisadî Yapısı (1847-1908)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 103, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., Ağustos 1996, s. 5.

kurulan Irak Selçukluları²⁰ 1157 yılına kadar Sultan Sencer'e tâbi olmuştur. Daha sonraki yıllarda zayıflamaları üzerine Atabeylere tâbi olmuşlardır²¹.

Bu dönemde kurulan ve Musul, Erbil, Hakkâri, Harran, Sincar ve Tikrit bölgelerinde hüküm süren önemli beyliklerden birisi Erbil Atabeyliği²², dir. 1144 yılında Selçuklu komutanlarından Beğtigin oğlu Zeyneddin Ali Küçük²³ tarafından kurulan beylik, kendisinden sonra oğulları Zeyneddin Yusuf ve 65 yıl süreyle Erbil'de hüküm süren Muzaffereddin Gökbörü tarafından idare edilmiştir.

Kerkük ve Şehrizar bölgesinde İvâkî (İvâyye) Türkmenleri tarafından kurulan, Süleymaniye bölgesiyle Şehrizar ovasını içine alan Türkmen beyliği de Arslantaş oğlu Kıpçak Bey'in İmâdeddin Zengî'ye yenilmesiyle Musul Atabeyliği²⁴, ne katılmıştır²⁵.

Türkmen beylikleri arasında en meşhur olanı ise Musul Atabeyliğidir. Bu beylik, siyâsî ve askerî dehalarıyla ön plana çıkan ve özellikle haçlı ordularına karşı büyük zaferler kazanan İmâdeddin Zengî ve Nureddin Zengî'ye nispetle Zengîler adıyla da anılmıştır. İmâdeddin Zengî'nin Kerkük ve civarını ele geçirmesi (1139), bölgenin Türkleşmesine büyük katkı sağlamıştır. 1127 yılından 1233'e kadar hüküm süren beylik, daha sonra 1262 yılına kadar Zengîlerin yanında yetişen Lu'lu ailesi tarafından devam ettirilmiştir. Musul Atabeyliği'ne, 1258 yılında Musul'u kendilerine merkez olarak tahsis eden İlhanlılar son vermiştir²⁶.

Irak, 1258-1336 yılları arasında İlhanlı Devleti hâkimiyetinde kalmıştır. Moğollar Türk ırkından değildir. Ancak önemli sayıda Türk topluluğunu beraberlerinde getirmişlerdir. Gerek bu Türk topluluğu, gerek geldikleri yerlerde Türkler arasında kalan Moğollar 16. yüzyıl ortalarına kadar büyük ölçüde Türkleşmişlerdir. Moğol Devleti'nin başka bir kolu olan Celâyirli Devleti'nin bölgede hâkimiyetinin sürdüğü müddet (1338-1360) içerisinde ve Timur İran'dan Irak'a geçtikten sonra birçok Türkmen topluluğu bölgeye gelmiştir. Bu aşiretlerden Karatepe ve ona yakın bölgelerde yerleşmiş olan Sarlu aşireti bugüne kadar varlıklarını muhafaza eden Türk topluluklarından²⁷.

Celâyirli Devleti'nden sonra bölgeye hâkim olan Baranlı aşiretine mensup Karakoyunluların ilk yerleştikleri yerler Musul bölgesiyle Doğu Anadolu'daki Erciş civarıdır. Kuzey Irak'a Türklerin en yoğun şekilde yerleştikleri devir Karakoyunluların (1360-1469) bölgeye hâkim olduğu zamandır. Bölgenin idaresi 1470 yılında Karakoyunlu Cihan Şah'ın, Uzun Hasan'a yenilmesiyle Akkoyunlu Devleti eline geçmiştir (1470-1508). 1508 yılında Şah İsmail'in Bağdat'ı almasıyla Safevîler'in eline geçen bölge, 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferiyle²⁸ Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir²⁹.

²⁰ Irak Selçukluları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Kayhan, "Irak Selçukluları (1120-1194)", *Genel Türk Tarihi*, C. 3, Edit: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 195-209.

²¹ Hürmüzlü, *a.g.e.*, s. 25.

²² Erbil Atabeyliği hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Fazıl Bayat, "Erbil Atabeyliği", *Genel Türk Tarihi*, C. 3, Edit: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 229-238.

²³ Zeyneddin Ali Küçük'ün, Muzaffereddin Kökbörü, Zeyneddin Yusuf Yinaltegin, Akbörü ve Alâaddin adlarında dört oğlu vardır. Gülay Ögün Bezer, "Begteginliler: Erbil'de Bir Türk Beyliği (1132-1233)", *Genel Türk Tarihi*, C. 3, Edit: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 261.

²⁴ Musul Atabeyliği hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Gülay Ögün Bezer, "Zengîler (1127-1233)", *Genel Türk Tarihi*, C. 3, Edit: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 211-227.

²⁵ Hürmüzlü, *a.g.e.*, s. 26.

²⁶ Hürmüzlü, *a.g.e.*, s. 25.

²⁷ Bayatlı, *a.g.e.*, s. 145.

²⁸ Bkz. Yaşar Yücel, *Muhteşem Kanuni ile 46 Yıl*, TTK Yay., Ankara, 1991, s. 45-50.

²⁹ "Irak (Tarih/İrak Türkleri)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 99.

Irak'a Türk göçünün son dalgası Osmanlı Devleti zamanında gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti, Musul bölgesini Yavuz Sultan Selim'in 1514 yılındaki Çaldıran Savaşını müteakip 1516 yılında hâkimiyet alanına almıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferiyle Bağdat Osmanlı Devleti tarafından alınmış ve Türk hâkimiyeti bütün Irak'a yayılmıştır. Irak, Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında IV. Murat dönemine uzanan çekişmelere rağmen Birinci Dünya Savaşı'ndaki İngiliz ileri harekâtına (1917) kadar, yaklaşık dört yüz yıl Osmanlı Devleti yönetim ve medeniyet sistemi içinde kalmıştır³⁰.

Birinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar geçen süre içerisinde Irak Türkleri, katliam, sürgün, acı, ızdırıp ve gözyaşı dolu günler geçirmeye mahkûm edilmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesiyle (Musul hariç), Irak'ın tamamı İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Nüfusunun büyük çoğunluğunu Türkler ve Kürtlerin teşkil ettiği Musul³¹ ise yine İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Türkiye ile İngiltere arasında 5 Haziran 1926 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması³², na kadar bir çekişme konusu olmuştur³³. Türk Hariciye Vekili Tevfik Rüşti, İngiliz Büyükelçisi Lindsey ve Nuri Said tarafından Türkiye-İngiltere ve Irak Hükümetleri arasında "Mün'akid Hudud ve Münâsebât-ı Hasene-i Hemcivârî Muâhedenâmesi" adıyla 18 madde olarak imzalanan bu anlaşmayla Musul İngilizlere terk edilmek zorunda kalmıştır. Anlaşmada yer alan Irak'ın petrol gelirlerinden yirmi beş sene müddetli Türkiye'nin yüzde on pay alacağı ifadesi kâğıt üzerinde kalmış ve bugüne kadar bu miktar tahsil edilememiştir³⁴.

Ankara Anlaşması'nın yapıldığı gün, taraflar arasında karşılıklı alınıp verilen ve anlaşmanın bir parçası sayılan Mektup Notası ile anlaşmanın 14. maddesine bir ek hüküm getirilmiştir. Buna göre, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 12 ay içinde, Türkiye Hükümeti, 14. maddede bahsedilen yüzde 10 hissesini çevirmek isterse, Irak Hükümeti'ne haber verecekti. Irak hükümeti de 30 gün içinde, bu maddenin yerini almak üzere, Türkiye'ye 500.000 İngiliz lirası ödeyecekti³⁵. Böylece, Türkiye Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan bir toprağını daha emperyalist bir devlete terk etmek zorunda kalmıştır.

2. Türk Hâkimiyetinden Sonra Irak'ta Türkmenlerin Durumu ve Türkmenlere Uygulanan İnsan Hakları İhlalleri

Birinci Dünya Savaşı ve Ankara Antlaşması sonrasında, Türkmenlerin geleceği İngiliz mandası altında kurulan Irak Krallığı'nın insafına bırakılmıştır. Krallık yönetimi ise Irak Türklerine, İngilizlere ve Irak Kralı Faysal'a karşı tutumlarından dolayı sindirme, sürgün ve katliam politikalarına başvurmuştur³⁶.

³⁰ Selim Hilmi Ozkan, "Telafer'in Stratejik Önemi ve Türkmenler", *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, S. 36, 2009-2, Ankara, 2009, ss. 139-140.

Öke, *a.g.e.*, s. 15.

³¹ Musul meselesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Mim Kemâl Öke, *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, 2. Baskı, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul, 1991. , Aynı Müellif, *Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)*, İz Yay., İstanbul, 1995; Ayhan Aydın, *Musul Meselesi (1900-1926)*, Turan Yay., İstanbul, 1995.

³² Feridun Ergin, "Musul Sorunu ve Körfez Petrolleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 7. S. 20. , TTK Basımevi, Ankara, Mart 1991, s. 165-173; Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, C. 1 (1919-1980), İletişim Yay., İstanbul, 2002, s. 267-271.

³³ Sinan Marufoğlu, "Irak Türkleri", *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 606.

³⁴ Kadir Mısırlıoğlu, "Mısak-ı Milli'de Son Tango", *Tarih ve Düşünce Dergisi*, S. 33, Ekim 2002, s. 27.

³⁵ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 563.

³⁶ Marufoğlu, *a.g.e.*, s. 606; Türkmenlere karşı yapılan baskılar ve Irak'ta uygulanan insan hakları ihlalleri hakkında daha geniş bilgi sahibi olmak için bkz. Max Van Der Stoel, *Irak'ta İnsan Hakları İhlalleri "Türkmenler"*, Irak Milli Türkmen Partisi Enformasyon Bürosu Yay., 1995; Erşad Hüzmüzlü, *The Turkmen and Iraqi Homeland*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul, 2003.

Türkmenlere karşı ilk katliam, Birinci Dünya Savaşı sırasında, İngilizler ile işbirliği yapan yerli gayrimüslim taifesine mensup Tayyari Asurîlerin, Levy adı altında oluşturdukları askerî milis teşkilâtı tarafından, 4 Mayıs 1924 tarihinde Kerkük'te işlenmiştir³⁷. Ramazan Bayramı arifesine rastlayan bu tarihte, Kerkük çarşısında alışveriş yapan İngiliz ordusuna mensup bir grup askerle esnaf arasında çıkan bir tartışma kavgaya dönüşmüştür. Askerler sivil halka ateş açmışlardır. Bu olay üzerine halk silâhlanarak Kerkük Kalesi'nde mevzilenen askerlerle çatışmaya girmiştir. Çevreden gelen aşiretler de olaya karışmışlardır. Bu kanlı çatışma ancak, hükümetin suçluları cezalandıracağı ve zarar görenlere tazminat ödeyeceği yönünde teminat vermesiyle durdurulabilmiştir³⁸.

Bu dönemde Ankara hükümeti ile Musul'daki Türk liderler arasında sıkı bir irtibat bulunmaktadır. Musul Mücadelesinin önemli şahsiyetlerinden Acemi Sâdun Paşa, Mustafa Kemal ile sürekli bir şekilde telgraflaşmıştır. Aynı şekilde Cebbârîler'in reisi Seyyid Muhammed Cebbârî'nin de bölge liderleriyle dayanışma içinde olduğu ve Mustafa Kemal ile de yakın ilişki kurduğu bilinmektedir³⁹. Ancak Milletler Cemiyeti'nin 16 Aralık 1925 tarihinde Musul bölgesinin İngiltere himayesinde Irak'a terki yönünde karar vermesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin idaresi altında kalmak isteyen Irak Türkleri arasında büyük bir hayal kırıklığına sebep olmuştur. Diğer taraftan, Ankara Anlaşması öncesi müzakerelerde Türkmenlerin etnik, siyasi ve kültürel haklarını korumaya yönelik herhangi bir konunun masaya yatırılmaması da milletlerarası alanda bu halkın Irak yönetimine karşı büsbütün korumasız bir halde kalmalarına ve üzerlerindeki baskıcı tutumun giderek artmasına sebep olmuştur⁴⁰.

Irak yönetimi Türklere siyasi haklar verilmesini başlangıçta kabul etmiştir. 1920 yılında kurulan hükümette Kerküklü bir Türk'e yer verilmiştir. İngiltere ile Irak yönetimi arasında yapılan müzakerelerde vatandaşlar arasında siyasi ayırım yapılmaması, ana dille öğretim verilmesi gibi hususlar güvence altına alınıyormuş gibi gösterilmiştir. Ancak devletin hazırladığı anayasalarda etnik ve siyasi bakımdan ayrımcılık esaslarına dayalı maddelere ve ibarelere rastlanmaktadır. Gerek 1931 yılında yayımlanan Mahallî Diller Kanununda gerekse 30 Mayıs 1932 tarihinde Başbakan Nuri Said'in yayımlanmış olduğu bildirmede, bütün vatandaşların aynı medenî ve siyasi v.b. haklara sahip olacağı ifade edilmiştir. Fakat bunlar müteakip süreçte sözde vaatler halinde kalmıştır. 1936 yılında hükümet başkanlığına getirilen Memlûk Türklerinden Hikmet Süleyman'ın iki yıl sonra istifa etmesinin ardından Irak Türklerine yapılan baskılar daha da artmıştır. 1937 yılında Türkiye, İran, Irak, Afganistan arasında oluşturulan Sâdâbâd Paktı vesilesiyle Irak'a giden Türk heyeti Kerkük ziyaretinde yoğun ilgi görmüştür. Bunun ardından, pek çok Türkmen aydını tevkif edilerek sürgün edilmiştir. Bu olaydan sonra da Türkiye'den gelen heyetin bölgeyi ziyaret etmesine Irak yönetimi tarafından izin verilmemiştir⁴¹.

Türkmenlere yapılan ikinci katliam ise, Kerkük'te petrol şirketinde çalışan işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi talebiyle düzenlemiş oldukları toplantı ve yürüyüş üzerine, 12 Temmuz 1946 tarihinde, polis kuvvetlerinin bu topluluğa ateş açmasıyla meydana gelmiştir⁴². Irak yönetimi, Türkmenlerin direniş hareketlerini sindirmeye çalışmıştır. Kültürel ve sosyal faaliyet gösteren dernek

³⁷ Marufoğlu, a.g.e., s. 606.

³⁸ "Irak (Tarih/İrak Türkleri)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 100.

³⁹ Mustafa Kemal ile Musul'daki Türk liderler arasındaki ilişkiler için bkz. Qassam Kh. Al-Jumailly-İzzettin Öztoprak, *Irak ve Kemâlizm Hareketi (1919-1923)*, yay. haz. İzzettin Öztoprak, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1999; Mustafa Kemal, bir yandan Hatay, Musul-Kerkük topraklarının Türkiye'ye katılması için bütün gücü ile çaba sarfedenken diğer taraftan da Ocak 1926'da Hicaz Krallığı'nın taniyan ilk devlet başkanı olmuştur. Erdal Şimşek, *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*, Kum Saati Yay., İstanbul, Şubat 2005, s. 13.

⁴⁰ "Irak (Tarih/İrak Türkleri)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 100.

⁴¹ a.g.e., s. 101.

⁴² Marufoğlu, a.g.e., s. 606.

kurmaları, kendi dillerinde yayın yapma ve eğitim verme gibi buna benzer birçok temel hak ve hürriyetleri kısıtlanmış ya da bütünüyle yasaklanmıştır.

1955 yılında Türkiye, Irak, İngiltere, İran, Pakistan arasında imzalanan Bağdat Paketi⁴³ vesilesiyle bölgeden esen soğuk rüzgârlar bir ara yerini dostluk havasına bırakmıştır. Ancak Türkmenlere yönelik baskı ve asimilasyon faaliyetleri şiddetini arttırarak devam etmiştir.

14 Temmuz 1958 tarihinde bir darbe ile Irak'ta krallık yönetimine son verilip, cumhuriyet ilân edilmiştir. General Abdülkerim Kasım liderliğindeki idare Irak'ı oluşturan üç önemli unsurdan biri olarak Türkleri kabul etmiştir. Bu hadise üzerine Türkler yeni iktidarı desteklemişlerdir. Fakat kısa bir müddet sonra komünistlerin yönetimi ele geçirmesi ve Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurma girişimi, bölgeyi tekrar karışıklığa sürüklemiştir. Sürgüne gönderildiği Rusya'dan dönen Molla Mustafa Barzani'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurma girişimi ve Kerkük'e göz dikmesi, bölgede çoğunluğu oluşturan Türklerle arasında bir gerginliğe sebep olmuştur. Barzani'nin 22 Ekim 1958'de Kerkük'e gelmesiyle ortam daha da gerilmiştir. 24 Ekim'de bölgede silahlı çatışma çıkmıştır. Barzani, ancak polis ve asker koruması eşliğinde bölgeden uzaklaşabilmiştir. 8 Mart 1959'da Albay Abdülvehhâb Şevvâf tarafından başlatılan ayaklanma kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

1959 Kerkük Katliamı, yeni kurulan cumhuriyetin birinci yıldönümü kutlamaları sırasında, 14-16 Temmuz 1959 tarihleri arasında, birtakım kışkırtıcı olaylar neticesinde 3 gün boyunca, yaşlı-geç, kadın-erkek, büyük-küçük demeden, silahsız masum Kerkük Türklerinin önceden silahlandırılmış Kürt gurupları tarafından kıyıma tabi tutulduğu bir vahşet hareketidir. Bu katliamda evler, dükkânlar, ticarethaneler yağmalanmıştır. Kerkük kan gölüne dönmüştür. Uluslararası tepkilerin artması ve Türkiye'nin uyarısı üzerine katliamın sorumlusu Dâvûd el-Cenâbî ile birlikte 260 kişi tutuklanmıştır. 28 kişinin idamına karar verilmiştir. Ancak bu karar yerine getirilmemiştir. Serbest bırakılanların 40 kadarı ise müteakip süreçte suikastlar sonucunda öldürülmüştür.

Irak Türkleri kültürel haklarını elde etmek amacıyla 28-30 Ağustos 1960 tarihinde Kerkük'te bir eğitim kongresi düzenlemişlerdir. Türk öğretmenler sendikası tarafından düzenlenen ve Erbil, Telafer, Hânikin, Tuzhurmatu, Kifri, Altunköprü ve diğer bölgelere mensup öğretmenlerin katıldığı kongrede Türklerin eğitim ve kültür meseleleri tespit edilerek merkezî hükümete sunulmuştur. Bu girişimler sonucunda Bağdat Radyosu yarım saat süreyle Türkçe yayın yapmaya başlamıştır. Bağdat'ta kurulan Türkmen Kardeşlik Ocağı ise, 1 Mayıs 1961 tarihinden itibaren sanat, kültür, folklor, edebiyat konularında Türkmenlere önemli bir kaynak teşkil edecek olan Kardeşlik dergisini yayımlamaya başlamıştır. 17 Ağustos 1961 tarihinde Türkmenlere yapılan baskı ve zulmü protesto etmek amacıyla İstanbul'da bir miting düzenlenmiştir. 9 Ocak 1962 tarihinde suikasta uğrayan İbrahim Hamza ve Salâh Terzi'nin, cenaze töreni sırasında çıkan olaylarda 1 kişi ölmüş, 15 kişi ağır yaralanmıştır. 120 kişi ise sürgüne tabi tutulmuştur. Şubat 1963 tarihinde Abdüsselâm Ârif'in devlet başkanı olmasıyla, daha önce haklarında idam hükmü bulunan 28 Kerkük katliamı sanığının infazı gerçekleştirilmiştir. Bu olay Türkmenlere karşı nispeten bir ılımlı döneme girildiğinin göstergesi olmuştur⁴⁴.

Ne yazık ki, Türkmenlere karşı Irak yönetiminde sezilen bu ılımlı dönem kısa sürmüştür. 17 Temmuz 1968 tarihinde Sosyalist Arap Baas Partisi darbesiyle tekrar karanlık bir dönem başlamıştır. İktidara gelir gelmez acımasız bir tasfiye hareketine başlamıştır. Baas Partisi, ilk olarak 51 kişinin idam edilmesine karar vermiştir. Bu kişiler arasında Türk casusu olmakla suçlanan önceki hükümetin Ekonomi ve Ticaret Bakanı Nizâmeddin Ârif de bulunmaktaydı. Yine bu dönemde 2 Ocak 1969 tarihinde tutuklanan ve orduda görevli bulunan Çavuş Fâzıl Dâkûkî de işkenceyle öldürülmüştür.

⁴³ Sâdâbâd ve Bağdat Paketi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Canatan, *Türk-İrak Münasebetleri (1926-1958)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.

⁴⁴ "Irak (Tarih/İrak Türkleri)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 101.

Yine bu sırada 1960 yılından bu yana ayaklanan Kürtlere özerklik verilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Ancak Kürtlerin başkent yapmak istedikleri Kerkük şehrinin Türklüğü kabul edilmiştir. Kürtlere karşı bir denge unsuru olarak ise 24 Ocak 1970 tarihli kararla bölgedeki Türk halkına ilkokullarda kendi dillerinde eğitim ve öğretim yapabilmeleri, Türkmen edebiyatçı, şair ve yazarların Talim ve Terbiye Bakanlığına bağlı bir müdürlük bünyesinde kültürel ve sosyal faaliyetlerini Türkmençe olarak sürdürebilme hakkı tanınmıştır⁴⁵.

Bu dönemde Irak yönetiminde Kürtlerin temsil edilmesine yönelik bir anlaşma yapılması, özerk bir Kürt bölgesinin kurularak cumhurbaşkanının Kürt olması gibi hususların kabul edilmesi, zaten gergin olan bölgeyi fazlasıyla karıştırmıştır. Bundan başka, etnik kökene göre sınır belirlenmesi için nüfus tespitine gidilmiştir. Türkmenlerin kendilerini Arap ya da Kürt olarak yazdırmaya zorlanması, bölgeni Araplarla Kürtler arasında bir çekişme sahası haline gelmesine yol açmıştır. Türkiye'nin, Türkmenleri bu zor durumdan kurtarmak için yaptığı girişimler ise sonuçsuz kalmıştır. Yine bu sırada, nüfus dengesini Araplar lehine değiştirmek amacıyla bölgeye yerleştirilen Araplar huzursuzluk kaynağı olmuştur. Çıkan olaylar sırasında bir Türkmen gencinin öldürülmesi durumu tamamen içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Bölgedeki Kürtlerin ise Araplara karşı üstünlük sağlamaya başlaması, Irak yönetimini nüfus sayımını ertelemesine yol açmıştır.

Baas Partisi, 24 Ocak 1970 tarihli bildiriye Türkmenlere vereceğini beyan ettiği hakları, baskı, sindirme, sürgün politikalarıyla engelleme yoluna gitmiştir. Türkmençe eğitim verecek okulların sayısı azaltılmıştır. Türk öğretmenler Güney Irak'a sürülmüştür. Yayın faaliyetleri kısıtlanmıştır. Türkmen Edebiyatçılar Birliğine tanınmış Türk edebiyatçıları alınmamıştır. Kültür ve Tanıtma Bakanlığına bağlı Türkmen Kültür Müdürlüğü ve buna bağlı yayın organları Baas rejiminin propagandasını yapan bir araç haline getirilmiştir. Bu uygulamalara tepki olarak Türkmenler üç günlük bir boykot ilân etmişlerdir. Baas Partisi ise birçok öğretmen ve öğrenciyi tutuklamıştır. Onları çeşitli baskı ve işkencelere maruz bırakmıştır. Bu işkenceler sırasında Türkmen tiyatro sanatçısı Hüseyin Ali Demirci çok acı bir şekilde can vermiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin üniversiteye girişleri, mezun olduktan sonra Türk bölgelerinde çalışmaları engellenmiştir. Camilerde Türkçe hutbe okunması yasaklanmıştır. Türk yerleşim birimlerine Arapça isimler verilmiştir. Bu bölgelere Araplar yerleştirilerek Türkmenlere uygulanan baskı ve şiddet her geçen gün arttırılmıştır.

1976 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Kerkük ziyareti esnasında Türkler arasında yaşanan büyük coşku, Baas rejiminin bu halka karşı olan kin ve nefretini tekrar canlandırmıştır. Bu ziyaretin hemen ardından birçok kişi tutuklanmıştır. Bölgenin idarî yapısında Türklerin yerleşme alanlarını kapsayan yeni düzenlemeler yapılmıştır. Türkler yaşadıkları yerlerden başka alanlara sürülmüştür. Tarım arazileri kamulaştırılmış, Türklerin kurduğu birçok derneğin mallarına el konulmuştur. Kardeşlik Ocağının bütün kültürel ve sosyal faaliyetleri Baas Partisi yönetiminin eline geçmiştir. Bunun devamındaki süreçte bu derneğin başkanlığını da yapmış olan Emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Bağdat Üniversitesi Öğretim üyesi Necdet Koçak ve müteahhit Âdil Şerif (16 Ocak 1980) idam edilmiştir⁴⁶.

1977 yılında Orta Doğu'daki siyasi gelişmelerle mutlak olarak iktidara gelmesi hızlanan Saddam Hüseyin, 1979'da Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan el-Bekir'in yerini sağlık gerekçeleriyle kendisine bırakmasıyla gücünü daha da arttırmıştır. Türk bölgelerini Araplaştırma politikalarını hızlı bir şekilde uygulamaya koyan Saddam Hüseyin yönetimi, Ocak 1980 tarihinde aldığı bir kararla, Irak Türklerini topluca güneye ve oralarda Araplar arasında üç ayrı (Kut, al-İmara ve Samava) bölgede yerleştirme kararı almıştır. Ancak Eylül 1980 tarihinde çıkan İran-İrak Savaşı nedeniyle bu

⁴⁵ a.g.e., s. 101-102.

⁴⁶ "Irak (Tarih/İrak Türkleri)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 102.

girişiminden vazgeçmiştir. İran-İrak Savaşı (1980-1988) süresince de Türk bölgelerine Arapların iskân edilmesine hız verilmiştir. Devrim Komuta Konseyi tarafından 1984 ve 1986 yıllarında alınan kararlarla, nüfus kütüğünü Kerkük'e nakleden ve burada yerleşen Araplara 10.000 Irak Dinarı ve bedava arsalar verilmiştir. Türk kızlarıyla evlenen Araplara, işyeri açmak isteyenlere kredi verilmiştir. Bir kısmı da Kerkük'te petrol şirketinde işe alınmışlardır⁴⁷.

1991 Körfez Savaşı'nda Irak, ABD ve müttefiklerine karşı hezimete uğramıştır. Bunun ardından, Saddam Hüseyin yönetiminin zayıflaması, ülkenin güneyinde bulunan Şiiler ile kuzeydeki Kürtlerin ayaklanmasına yol açmıştır. 18 Mart 1991 tarihinde Kerkük'te kuzeyden gelen Kürtlerin başlattığı ayaklanmada Araplara karşı büyük bir yağma ve bozgunculuk hareketine girişildi. Bu olay üzerine Bağdat'tan gelen Irak ordusu birlikleri 26 Mart'ta Kürtlere Kerkük'ü terk etmek zorunda bırakmışlardır. Aynı olayın devamında, askerler Tuzhurmatu'da birçok Türkmen'i acımasızca öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Kerküklüler evlerini terk ederek kuzeye doğru göç etmişlerdir. 27 Mart günü Kerkük'e giren ordu birlikleri kontrolü sağladıktan sonra Altunköprü'yü de ele geçirmişlerdir. 100 civarında Türk'ü ertesi gün kurşuna dizmişlerdir. Bu soykırım faaliyetleri üzerine binlerce Türk 1991 yılının Nisan ayı başlarından itibaren Türkiye ve İran sınırlarına göç etmeye başlamıştır. Irak yönetiminin baskısından kaçan bu halkın 15.000 kadarı Şemdinli ve Yüksekova bölgelerine yerleştirilmiştir. 7000 kişi ise İran'a sığınmıştır. Irak yönetiminin bu zalimce uygulamalarını protesto etmek amacıyla İstanbul'da Irak başkonsolosluğu önünde gösteri yapan topluluğa, içerden otomatik silahlarla ateş açılması üzerine 2 kişi ölmüştür. Körfez Savaşı'ndan sonra 36. paralelin kuzeyinde Çekiç Güç tarafından oluşturulan güvenlik bölgesindeki Türklerin durumlarını iyileştirmeye yönelik bir gelişme olmamıştır. Bunun yanı sıra, diğer bölgelerde kalanlara yönelik baskılar da artmıştır. Bu durum zaman içerisinde Türklerin kaçak yollarla (çoğunlukla deniz yoluyla) Türkiye'ye ve Batı'ya göç etmelerine sebep olmuştur. Bu yolculuklar sırasında birçok Türkmen ya deniz kazalarında canını kaybetmiş veya göç ettikleri ülkelerin sınır veya sahil güvenlik güçleri tarafından tutuklanarak sınır dışı edilmiştir⁴⁸.

3. Türkmenlerin Nüfusu

Irak Türkmenlerin nüfusu, değişik nedenlerden dolayı Irak yönetimleri tarafından gizli tutulmuştur. Türkmenlerin nüfusu, devletin asimilasyon politikası doğrultusunda, gerçek ve tarafsız bir sayımla ortaya konmamıştır⁴⁹.

Öncelikle aşağıda, İsmet Paşa'nın Lozan Barış Konferansı müzakereleri sırasında Türk tezini kuvvetlendirmek için Musul'daki etnik yapıya dair beyan etmiş olduğu istatistiği vermek, Türkmenlerin bugün Irak'taki nüfusuyla ilgili bir fikre sahip olmamıza yardımcı olacaktır⁵⁰.

Tablo 1: Lozan'da Türk Heyeti'nin Sunduğu Musul Etnik Yapısı İstatistiği

Kürtler	263.830
Türkler	146.960
Araplar	43.210
Yezidîler	18.000
Gayrimüslimler	13.000
Toplam	485.000

Kaynak: Ayhan Aydın, *Musul Meselesi (1900-1926)*, Turan Yay., İstanbul, 1995, s. 52.

⁴⁷ Marufoğlu, a.g.e., s. 608.

⁴⁸ "Irak (Tarih/İrak Türkleri)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 102-103.

⁴⁹ Mazin Hasan, *Dünden Bugüne Irak Türkmenleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 15.

⁵⁰ Toplam nüfusa 170.000 civarındaki Kürt, Türk, Arap göçebe aşiretlerinin nüfusu, sürekli olarak yer değiştirmelerinden dolayı sayımı yapılamadığı için dâhil edilememiştir. Aydın, a.g.e., s. 52.

1927, 1934, 1947, 1957, 1965, 1977 ve 1987 senelerinde yedi kez yapılan nüfus sayımlarının hepsinde Irak Türklerinin sayısı gerçeğe aykırı bir şekilde % 2 olarak gösterilmiştir⁵¹.

1957 yılında Irak'ın resmi istatistiklerine göre nüfusu 6 milyon 900 bin idi. O tarihte Türkmen nüfusu 567 bin olarak gösterilmiştir. Bugün ise 3 milyon Türkmen Irak içinde dağılmış durumdadır. İstatistiklere göre 1970 yılında Kerkük'te 200 bin Türkmen yaşıyordu. 1 Şubat 1987 tarihli İngiliz "Inguing" dergisine göre, Irak'ta 1,5 milyon Türkmen, Arap ya da Kürk kimliği içinde sürülmek ve öldürülmek endişesi ile Türk kimliğini gizlemiştir⁵².

1987 nüfus sayımında Türkler, kendilerini Arap ya da Kürt yazdırmaları konusunda açıkça tehdit edilmiştir. Nüfus hanesine Türk yazanlar sürgüne tabi tutulmakla tehdit edilmiştir. Bu karara karşı çıkan birçok köy ve yerleşim bölgeleri sakinleri, köyleri zorla boşaltılmıştır. Köyler dozerle yıkılmıştır. Halkı Arap bölgelerine askeri araçlarla dağıtılmıştır. Oralarda zorunlu iskâna tabi tutulmuştur⁵³.

Irak'taki etnik yapının dağılımı, ülke nüfusu 1990 yılı tahminlerine göre 17.742.000 kabul edilerek şu şekilde açıklanmıştır⁵⁴:

Tablo 2: 1990 yılı Irak Nüfusunun Etnik Yapıya Göre Dağılımı

Araplar % 60	10.645.200
Kürtler % 20	3.548.400
Türkler % 12	2.129.040
Süryaniler % 4	709.680
Diğer azınlıklar % 4	709.680
Toplam	17.742.000

Ekim 1997'de yeni bir nüfus sayımı yapılmıştır. Irak yönetimi ve güvenlik birimleri Türkmenler arasında, kendilerini Türkmen yazdıranların ellerinden her türlü vatandaşlık hakları alınarak sürgün edilecekleri haberini yaymışlardır. Halk korkutulmuştur. Ayrıca hazırlanan formlarda da Türkmen toplumu inkâr edilmiştir. Bu nedenle, birçok Türkmen can ve mal güvenliği nedeniyle kendini Arap yazdırmak zorunda kalmıştır. Irak yönetimi, baskılarla elde ettiği bu sonucu gerçek kabul ederek ülkede Türkmen toplumunun yaşamadığını veya çok az sayıda olduğunu iddia etmektedir⁵⁵.

Irak'taki Türk varlığı bugün için %10-13 civarındadır. Dolayısıyla bugün Irak için 2,5-3 milyonluk bir Türk varlığından bahsetmek bilimsel yaklaşımın dışına taşmayacak gerçeklikte rakamlardır⁵⁶.

⁵¹ "Irak Türkmenleri", http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_245.htm, E.T. 7 Haziran 2014.

⁵² Hamza Celepoğlu, *Dünden Bugüne Irak Türkmenleri (Orta Doğu Siyasetindeki Yeri)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, 2006, s. 17.

⁵³ "Irak Türkmenleri", http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_245.htm, E.T. 7 Haziran 2014.

⁵⁴ *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi Yay., Planlama ve Proje Sorumlusu: Ertuğrul Zekâi Ökte, haz. Suphi Saatçi, Edit. Tülây Duran, İstanbul, 1996, s. 32.

⁵⁵ Mustafa Sürmeli, *1990 Sonrası Irak Türkmenlerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Irak Ekonomisine Katkısı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalı, İstanbul, 2005, s. 34.

⁵⁶ İsmail Dursun, *Kuzey Irak Kürtleri, Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Devletleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Gebze, 2006, s. 19.

4. Türkmenlerin Dili, Dini ve Eğitim Durumları

Irak Türklerinin dili Türkçedir. Dilleri Azerbaycan Türkçesi'ne benzemektedir. Ancak aralarında şive bakımından büyük farklılıklar vardır. Yazı dilinde İstanbul ağzını tercih eden Türkmenler, son yıllarda Arapça ve Kürtçenin tesiri altında kalmışlardır.

% 96'sı Müslüman olan Türkmenlerin, çoğunluğu Sünnî olup, % 23'ü Şîî'dir. Türkler arasında mezhep farklılığı yüzünden herhangi bir düşmanlık yoktur. Bugüne kadar bir sorun da olmamıştır.

1994 yılı itibariyle Irak Türklerinin % 75'i okuryazar, % 25'i okuma yazma bilmemektedir. Kadınların % 14'ü, erkeklerin % 16'sı ortaokul mezunudur. Kadınların % 7'si, erkeklerin % 17'si lise mezunudur. Kadınların % 14,7'si, erkeklerin ise % 38'i üniversite mezunudur. Irak halkı içinde de Türkmenler aydın kesimiyle önemli yer tutmaktadır⁵⁷.

5. Irak Türklerinin Yurtiçinde ve Yurtdışında Faaliyet Gösteren Kuruluşları

Türkmenlerin ilk olarak oluşturdukları kuruluş, 1959 yılında İstanbul'da kurulan, daha sonra Ankara, İzmir ve Konya'da şubeleri açılan Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'dir. 1988 yılında Türkiye'deki bir grup Irak Türkü Irak Millî Türkmen Partisi'ni kurmuştur. 1990 yılında II. Körfez Krizi'nin başlamasıyla bu Parti resmen faaliyete geçtiğini duyurmuştur. 1994 yılında Erbil şehrinde Türkmeneli Partisi, 1995 yılında Kuzey bölgesinde Türkmen Bağımsız Hareketi kurulmuştur. Bu partilerin kuruluşunun hemen ardından aynı sene Türkmen Cephesi kurulmuş ve protokol gereği bu cephenin çatısı altında altı kuruluş toplanmıştır. Bu kuruluşlar sırasıyla şunlardır: Irak Millî Türkmen Partisi, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsız Hareketi, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Türkmeneli Vakfı (1995 yılında Ankara'da kurulmuştur.), Türkmen Kardeşlik Ocağı (1974 yılında şube olarak açılmış, 1990 yılından sonra bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.)

Türkmen Cephesi'nin Daireleri ise şu birimlerden oluşmaktadır:

1. Güvenlik Dairesi: 300'e yakın akıncıdan oluşmaktadır.
2. Eğitim ve Kültür Dairesi: bu daireye bağlı 13 Türkmen okulu (9 ilkokul, 2 ortaokul, 2 lise) bulunmaktadır. Bu daire bünyesinde kütüphane, TİKA tarafından verilen matbaa, öğrencilerin yararlanması için elbise dikim ve halı atölyesi bulunmaktadır.
3. Sağlık ve Sosyal Dairesi: Biri Erbil, diğeri Kifri'de 2 sağlık ocağından oluşmaktadır.
4. Enformasyon Dairesi: Erbil'de bölgesel televizyon ve radyo, Süleymaniye'de ve Kifri'de birer radyo bulunmaktadır. Silopi-Erbil arasında posta servisi yapılmaktadır.
5. Araştırma ve Planlama
6. Siyasî ve Dış ilişkiler

Türkmen Cephesi'ne bağlı hareket eden kuruluşlar: Gençler Birliği, Kadınlar Birliği, Talebe Birliği, Sanatçılar Birliği, Tüccarlar Birliği, Esnafilar Birliği, Öğretmenler Birliği, Veliler Birliği, Edebiyatçılar Birliği, Meslekler Birliği, Göçmenler Birliği, Türkmen Kültür Merkezi, Türkmeneli Spor Kulübü, Türkmenevi'dir. 1997 yılında Türkmen Halk Partisi kurulmuş ve geçici olarak görev yapmaktadır.

Irak dışında da çok sayıda Türkmen kuruluşu vardır. Türkiye başta olmak üzere, birçok ülkede Türkmen dernek, vakıf ve cephe temsilcilikleri bulunmaktadır. Türkiye'de bulunan

⁵⁷ Rabia Kocaman Aydın, "Irak Türklerinin Sosyal Hayatı", *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 621-623.

kuruluşlar: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Merkezi, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Türkmeneli Aydınlar Derneği adı altında iki farklı dernek, Türkmen Cephesi Türkiye Temsilciliği, İzzettin Kerkük Vakfı'dır.

Batılı ülkelerde bulunan kuruluşlar: Avustralya Türkmen Derneği, İngiltere Türkmen Cephesi Temsilciliği, Hollanda Irak Türkmen Kültür Araştırma Vakfı, Danimarka Türkmen Derneği, Kanada Türkmen Derneği, Almanya Cephe Temsilciliği, Amerika Türkmen Cephesi Temsilciliği'dir.

Bu Türkmen kuruluşları içerisinde en etkin olarak çalışmalarını sürdüren, 1995 yılındaki bütünleşmeden itibaren aralıksız olarak faaliyet gösteren Irak Türkmen Cephesi'dir. Bu parti, Irak Türklerinin haklı mücadelesini hemen hemen her platformda dile getirerek, Türkmen halkının refah ve huzuru için büyük bir çaba sarf etmektedir⁵⁸.

Irak Türkleri, bu gibi kuruluşlarla dünyaya seslerini duyurmaya çalışırken, birçok Türkmen aydını suikast ve faili meçhul cinayetlerle hayatını kaybetmiştir. Türkmenlerin, Arap, Kürt ve diğer grupların saldırılarıyla can güvenlikleri kalmamıştır. Türkmen liderleri saldırılarda hedef alınmıştır. Türkmenler, 14 Mayıs 2004 tarihinde IMTP Başkanı, ITC Yürütme Kurulu Üyesi ve Kerkük Meclis Üyesi Mustafa Kemal Yayçılı'yı Kerkük-Tûzhûrmâtû yolunda şüpheli bir trafik kazasına kurban vermiştir⁵⁹. Irak'ın kuzeyinde Musul kentinde, Irak Türkmen Cephesi Musul İl Başkanı Yavuz Efendioğlu evinde uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetti⁶⁰. Irak'ın Selahaddin iline bağlı Tuzhurmatu ilçesinde düzenlenen intihar saldırısında Irak Türkmen Cephesi Başkan Yardımcısı Ali Haşim Muhtaroglu ve Selahaddin eski vali yardımcısı Ahmet Abdülmecit Koca öldürüldü⁶¹. Irak Türkmen Cephesi (ITC) Yürütme Kurulu Üyesi Münir Kafili, Kerkük'ün Askeri semtinde, kimliği belirlenemeyen silahlı kişiler tarafından öldürüldü⁶². Türkmen liderlerine yönelik saldırılar her geçen gün artarak devam etmektedir.

6. ABD İşgali ve Sonrası Irak

Bill Clinton döneminde, birkaç füze saldırısından başka Irak'a karşı fazla bir tepki gösterilmemiştir. Birleşmiş Milletler, ABD, İngiltere ve müttefikleri, Körfez Savaşı'ndan sonra her geçen gün Irak'a karşı uyguladığı yaptırımları arttırmıştır. El Kâide Örgütü, 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'da Dünya Ticaret Merkezi Binası'na ve Amerikan Savunma Bakanlığı binalarına saldırmıştır. Hemen ardından, George W. Bush'un dikkati bu saldırıya sebep olması ihtimaline karşı Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e yönelmiştir. Ancak ABD'nin bu yöndeki iddiaları asılsız çıkmıştır. Bunun üzerine, Irak'a saldırı için yeni bahaneler öne sürülmüştür. Bu sebeplerden en önemlisi Irak yönetiminin kitle imha silahları bulundurduğudur. Saddam Hüseyin'in, bu iddiaların ortaya çıkışından itibaren B.M. Silah Denetçilerine, Irak'ta inceleme yapma izni vermemesi bu konudaki şüphelerin artmasına ve sonunda ABD'nin Nisan 2003'te Irak'ı işgal etmesine neden olmuştur. Gerçekte bu işgalin ardındaki sebep, ABD'nin Irak petrolü üzerindeki tarihî emelleri ile dünyanın tek gücü olmanın verdiği sarhoşluk ve rahatlıkla dünyada istediği her şeyi yapabileceği ve buna hiçbir gücün müdahale edemeyeceği inancıdır. ABD, Irak'ı işgal ettikten sonra ciddi bir

⁵⁸ Güçlü Demirci, "Irak Türklerinin Demografik Yapısı", *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 614-615.

⁵⁹ Abdülkadir Hacıoğlu, "Acı Kaybımız", *Türkmeneli*, Yıl:9, S. 665. , 16 Mayıs 2004, s. 2.

⁶⁰ Bu haberle ilgili daha ayrıntılı bilgiye ulaşmak için bkz. "Türkmen lider evinde öldürüldü", <http://www.cmnturk.com/2009/dunya/11/22/turkmen.lider.evinde.oiduruldu/552732.0/>, 22 Kasım 2009, E.T. 17 Ekim 2014.

⁶¹ "Türkmen lider saldırıda öldürüldü.", <http://www.ntvmsnbC.com/id/25451170/>, 25 Haziran 2013, E.T. 17 Ekim 2014; "Irak'ta şok! Türkmen lider öldürüldü.", <http://www.frntr.com/turk-dunyasi/5415814-irakta-sok-turkmen-lider-oiduruldu.html>, 28 Haziran 2013, E.T. 17 Ekim 2014.

⁶² "Kerkük'te Türkmen lider öldürüldü", <http://www.ntvmsnbC.com/id/25522840/>, 24 Haziran 2014, E.T. 17 Ekim 2014.

direnişle karşılaşmamıştır. Fakat Ümmü Kasr'daki Iraklı direnişçiler Amerikan güçlerini uğraştırmıştır. Bölgede yer yer gerilla taktiğiyle savaşılan bu direnişçiler, Amerikan ordusunun ilerleyişine engel olamamışlardır.

ABD Başkanı George W. Bush, Irak Savaşı'nın 1 Mayıs 2003'te resmen bittiğini açıklamıştır. Ancak koalisyon güçleri ile Iraklı direnişçiler arasındaki çatışmalar zaman içinde devam etmiştir. 22 Mayıs 2003 tarihinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Irak'taki B.M. yaptırımlarını oybirliği ile kaldırarak, ABD'nin ülkedeki petrol kaynaklarını kullanmasını resmen kabul etmiştir. Irak'ta 13 yıldır süren BM yaptırımlarının acı bilançosu yaklaşık bir milyon insandır. 13 Temmuz 2003'te Irak'ın 13 Şii, 5 Sünnî, 5 Kürt, 1 Hıristiyan ve 1 Türkmen vekilden oluşturulan geçici yönetimi ilk toplantısını yapmıştır. 22 Temmuz 2003 tarihinde Saddam Hüseyin'in oğulları Uday ve Kusay, Musul'da öldürülmüştür. 31 Temmuz 2003'te Şii başkaldırısının lideri Mukteda el-Sadr yaklaşık on bin kişinin kendi kurduğu "İslâm Ordusu"na katıldığını iddia etmiştir. 13 Aralık 2003'te Saddam Hüseyin, Tikrit'te yakalanmıştır. 30 Ocak 2004'te Amerikan Başkanı George W. Bush'un en güvenilir yardımcılardan ve Irak'taki işgalin önde gelen savunucularından Condoleezza Rice, istihbarat birimlerinin aslında Irak'ta hiç kitle imha silahı bulunmayabileceğini açıkladığını itiraf etmiştir. 8 Mart 2004'te Irak'ın geçici anayasası imzalanmıştır. 27 Nisan 2004'te Mahkemede Saddam Hüseyin'i savunacak Avukat Jacques Verges, A.B.D.'yi 1980'li yıllarda Irak'a kitle imha silahı teknolojisi vermekle suçlayacağını ve o yıllarda Irak'a örtülü ziyaretler yapan Savunma Bakanı Rumsfeld'i tanık göstereceğini açıklamıştır. 29 Nisan 2004 tarihinde Amerikan CBS televizyonu 2003 yılı sonunda Bağdat yakınındaki Ebu Greyb Cezaevi'nde A.B.D. askerlerinin tutukluları istismar edici ve küçük düşürücü davrandığını gösteren fotoğrafları yayınlamıştır. 1 Mayıs 2004'te Amerikan Başkanı George W. Bush'un 1 Mayıs 2003'te "Irak'ta savaş bitti" açıklamasından bu yana Irak'taki Amerikan kayıpları altı yüze ulaştı. Sadece 2004 Nisan ayında 1361 Iraklı ve 136 Amerikan askeri hayatını kaybetmiştir⁶³.

ABD'nin günümüze kadar süregelen Ortadoğu politikasının aşağıdaki 3 hedefi gerçekleştirmeyi amaçladığı görülmektedir⁶⁴:

1. Ortadoğu bölgesinin, doğal kaynakları ve zenginlikleriyle bölge içinden veya dışından herhangi ABD karşıtı bir devletin kontrolüne girmesini önlemek
2. Bölge petrolünün kontrol altına alınması
3. İsrail'in varlığının ve güvenliğinin korunması

Irak'ın işgali, milyonlarca çocuğun yetim kalmasına, 1,5 milyona yakın insanın sığınmacı konuma düşmesine neden olmuştur. Irak'taki Saddam Hüseyin rejimini devirmek için harekete geçen ABD ve İngiltere, tamamen sembolik katkılarla 40 ülkeden oluşturdukları koalisyonla 20 Mart 2003'te Irak'ta saldırılarını başlatmışlardır. Yaklaşık 8,5 yıl süren işgalin ve çatışmaların ardından ABD Başkanı Barack Obama'nın talimatıyla 15 Aralık 2011'de ülkedeki son askeri birliklerini de çekmiştir. ABD ve koalisyon askerlerinin ülkeyi terk etmesine rağmen, iç çatışmalar, mezhepsel gerginlikler, intihar saldırıları ve iktidar çekişmeleri ve işgalin etkileri ülkede hâlâ devam etmektedir. İşgalin insani maliyetinin net bir dökümü bulunmamaktadır. Ancak elde olan verilere göre, ülkede kadınlar ve çocuklar işgal boyunca hem koalisyon güçlerinin, hem de Iraklı direnişçilerin hedefi olmuştur. İşgal boyunca hayatını kaybeden sivillerin yüzde 44'ünü kadın, yüzde 42'sini ise çocuklar oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) Ocak 2012 tarihli verilerine göre, 1.428.000 Iraklı, Suriye başta olmak üzere bölge ülkelerine göç etmiştir. Bu

⁶³ Nazmi Akyol, "Irak: Dünyanın Geleceği", *Atlas Dergisi*, S. 134, Mayıs 2004, s. 172-180.

⁶⁴ Şafak Özşimsir, "2003 ABD-Irak Savaşı ve Nedenleri", <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/100-safak-ozsimsir-tum-yazilari/500-2003-abd-irak-savasi-ve-nedenleri>, 31 Ocak 2011, E.T. 7 Haziran 2014.

ülkelerde mültecilik veya oturma hakkı tanınmayan Iraklılar, eve döndüklerinde ise evlerini yıkıldığını ya da evlerinde başkalarının yaşadığını görmüşlerdir. Bu yüzden Iraklıların eve dönüşü bir çözüm yolu olarak görmedikleri açıklanmıştır⁶⁵.

Irak halkı ABD'nin işgalinden sonra, birçok acıyla yüz yüze kalmıştır. Bölgede, 2005-2008 yılları arasında şiddetli mezhep çatışmaları yaşanmıştır. 2012 yılında ayda ortalama 7 intihar saldırısı gerçekleşmiştir. 2013 yılında ayda ortalama 35 intihar saldırısı gerçekleşmiştir. Nisan 2013'te mezhep çatışmaları yeniden şiddetlenmiştir. 2014 yılının başından bu yana yaklaşık 2500 kişi mezhep kaynaklı şiddet olaylarında hayatını kaybetmiştir. Mart 2013'ten bu yana Irak'ta 135.000'den fazla sivil ölmüştür. Toplamda tahmin edilen ölü sayısı 186.000'den fazladır. Irak'ta işgalden sonra yıllara göre gerçekleşen ölü sayısı şu şekilde verilmiştir⁶⁶:

Tablo 3: ABD İşgali ve Sonrasında Irak'taki Ölü Sayısı

Yıllar	Ölü Sayısı
2003	12.095
2004	11.647
2005	16.375
2006	29.294
2007	25.813
2008	10.130
2009	5.153
2010	4.110
2011	4.149
2012	4.587
2013	9.571
2014	2.387

Kaynak: "Irak işgalinin 11. yıldönümü", <http://www.aljazeera.com.tr/interaktif/irak-ismgalinin-11-yildonumu>, 19 Mart 2014, E.T. 7 Haziran 2014.

Irak'ın ABD ve müttefikleri tarafından işgal edilmesiyle birlikte, ülkede Saddam Hüseyin liderliğindeki 35 yıllık Baas rejimi sona ermiştir. Uzun ve tartışmalı bir yargılama sürecinin ardından, iktidarı döneminde Kürt ve Şii sivillere karşı işlediği suçlardan dolayı idam cezasına mahkûm edilen Saddam Hüseyin, 30 Aralık 2006 tarihinde asılarak idam edilmiştir.

İşgal sonrasında Irak, kanlı bir çatışma alanı haline gelmiştir. Bir taraftan, Sünni Arap direniş örgütleri, El Kaide bağlantılı örgütler ve isyancı Şii lider Mukteda el Sadr'a bağlı Mehdi ordusu gibi gruplar, koalisyon güçlerine karşı kanlı eylemler gerçekleştirmeye başlamıştır. Diğer taraftan, başta Bağdat olmak üzere Sünni ve Şiiilerin birlikte yaşadığı kentlerde mezhep çatışmaları yaşanmaya başlamıştır.

Yeni dönemde, görece Irak'ın en istikrarlı bölgesi, Kürtlerin çoğunluğu oluşturduğu Kuzey Irak olmuştur. 1991 Körfez Savaşı'ndan bu yana, ABD'nin Irak'taki en sıkı müttefiki olan Kürt gruplar, işgal sonrasında da bu rolü üstlenmeye devam etmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren yeni

⁶⁵ <http://www.usasabah.com/Guncel/2013/03/16/iste-irak-ismgalinin-faturasi>, E.T. 7 Haziran 2014.

⁶⁶ "Irak işgalinin 11. yıldönümü", <http://www.aljazeera.com.tr/interaktif/irak-ismgalinin-11-yildonumu>, 19 Mart 2014, E.T. 7 Haziran 2014.

Irak Anayasası ile birlikte, Kuzey Irak “Kürt Özerk Bölgesi” adını almıştır. Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) lideri Mesud Barzani, özerk bölgenin başkanı seçilmiştir.

İşgal sonrasında, “Koalisyon Geçici Otoritesi” aracılığı ile ülkeyi yöneten ABD, 2004 yılı itibariyle Iraklı siyasi gruplara yetki devrine başlamıştır. Bu yöndeki en büyük adım, 2005 genel seçimleridir. Bu seçimler, Sünni Araplar tarafından büyük oranda boykot edilmiştir. Şii Arap ve Kürt gruplar parlamentoda çoğunluğu elde etmiştir.

Ülkedeki yeni güç dengeleri ve seçim sonuçları göz önüne alınarak Şii lider Nuri el Maliki Başbakan, Kuzey Irak’taki ikinci büyük Kürt grup olan Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği’nin (IKYB) lideri Celal Talabani cumhurbaşkanı seçilmiştir⁶⁷. 24 Temmuz 2014 tarihinde yine IKYB tarafından aday gösterilen Dr. Fuad Masum, cumhurbaşkanı seçilmiştir⁶⁸.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği raporlarına göre, işgalin başlangıcından bu yana 4,2 milyon Iraklı yerinden olmuştur. Bu kişilerin 2,2 milyonu komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. 2 milyonu ülke içerisinde yerini yurdunu terk etmiştir⁶⁹.

İşgalin ardından istikrarın bozulduğu ve siyasi krizin derinleştiği Irak’ta Şii-Sünni geriliminin yanı sıra, Kürt yönetimiyle merkezi hükümet arasındaki bitmeyen kavga ön plana çıkmıştır. Bugün Irak’ta yaşanan tüm gerilim ve çatışmaların kaynağında, savaşın ardından ülkede yeniden şekillenen siyasi yapı yer almaktadır. Siyasi istikrarı bir türlü yakalayamayan ülkede, Orta Doğu’da yaşanan diğer gelişmelerin de ışığında farklı unsurlar arasındaki güvensizlik ve gerilim artış göstermektedir.

Irak savaşının ardından ülkenin siyasi yapısını şekillendiren temel unsurlardan biri ‘mezhepçilik’ olmuştur. Eski rejimin hâkim gücü olan Sünni Araplar, ABD işgali ve devamındaki süreçte Irak siyasetinden büyük oranda dışlanmışlardır. Saddam döneminde siyasi etkileri çok az olan Şii Araplar ise, rejimin devrilmesi ve ardından ABD’nin de sağladığı yoğun destekle birlikte başat politik güç haline gelmiştir. 2005 yılında yapılan genel seçimlerde, seçim bölgelerinin Şiiilerin ve Sünnilerin yaşadığı bölgeler olarak net bir şekilde ayrılması mezhepler arasındaki gerginliği ve kopuşu açık şekilde ortaya koymuştur. Sünniler ve Şiiiler, ülkeye istikrar kazandıracak güçlü bir siyasi aktörün ortaya çıkmaması nedeniyle laik ve liberal siyasi yapılanmalar altında bir araya gelmeye çalışmıştır. Ancak bu durum mezhepler arası gerginliğin ve ayrışmanın önüne geçememiştir. 2006-2007 yılları arasında kısmen azalan mezhepler arası gerginlik, özellikle ABD askerlerinin çekilmesinin ardından 2011 yılında itibaren yine artış göstermiştir. Siyasi gerilimin en belirgin gelişmelerinden biri Aralık 2011’de Sünni Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi hakkında, “ölüm mangalarını yönetme” suçlamasıyla tutuklama kararı çıkarılması olmuştur. Cumhurbaşkanı Celal Talabani’nin araya girmesiyle tutuklanmaktan kurtulan Haşimi, bunu üzerine Erbil’e gitmiştir. Haşimi, konu Bağdat ile Kürt yönetimi arasında krize neden olunca ülkeden ayrılmıştır. Maliki yönetimi, Irak Şam İslam Devleti’nin (İŞİD) bölgedeki varlığına ve etkisine karşı aşiretlerle anlaşma arayışlarına girmiştir. Şiiiler ve Sünniler arasındaki gerilimin sonuçlarından biri de El Kaide ve bağlantılı grupların Şiiileri hedef alan yoğun saldırıdır. Ülkedeki güvenlik güçlerini hedef alan eylemlerin yanı sıra, Şii mahallelerine yönelik çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesine neden olan saldırılar gerçekleştirilmektedir. Mezhepler arası çatışmayı özellikle son dönemde tetikleyen etkenlerin en önemlileri arasında ise Suriye’deki iç savaş gelmektedir. Suriye’deki

⁶⁷ <http://t24.com.tr/haber/isgalden-gunumuze-irak,165>, E.T. 7 Haziran 2014.

⁶⁸ 2014 Irak Cumhurbaşkanlığı seçimi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Haşim Muhtaroglu, “Irak’ın yeni cumhurbaşkanı Fuad Masum”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26878628.asp>, 24 Temmuz 2014, E.T. 17 Ekim 2014.

⁶⁹ <http://t24.com.tr/haber/isgalden-gunumuze-irak,165>, E.T. 7 Haziran 2014

şiddetin açık bir şekilde mezhep savaşına dönmesi Irak'taki istikrarsızlığı da derinleştirmektedir⁷⁰. Bu istikrarsızlık IŞİD'i doğurmuştur. IŞİD'i askeri operasyonlarla bölgeden tamamen atmak mümkün değildir. Bölgede IŞİD'i üreten unsur, bölgenin istikrarsız olmasıdır. Suriye'de ve Irak'ta istikrarsızlık devam ettiği sürece, IŞİD ve onu oluşturan faktörler ortadan kalkmayacaktır⁷¹. Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, Suriye'deki siyasi istikrarsızlık, geniş kitlelerin siyasal katılım sürecinin dışında kalmaları, Irak'taki bölünmüşlük ve Maliki döneminde özellikle Sünnilerin siyasal katılımının dışında kalmalarının, Irak'ın parçalanmasıyla IŞİD'e zemin hazırlayan bir siyasal atmosfer oluşturduğunu ifade etmiştir. Kurtulmuş, bu şartlar ortadan kaldırılmadığı sürece, IŞİD bitirile dahi yerini başka bir örgütün alacağını dile getirmiştir⁷².

Irak'ta savaş sonrasında tansiyonun sürekli yüksek olduğu bir diğer nokta ise Kürdistan Bölgesel Özerk yönetimi ile merkezi Bağdat hükümeti arasındaki gerilimdir. Savaş sonrasında ABD'nin de desteğini alarak oluşan federal yapı içinde güçlenen Kürt yönetimi, daha güçlü özerkliğe sahip olmak ve Maliki hükümetinin tekeline almakla suçladıkları merkezîyetçi yapının zayıflamasını istemektedir. Erbil ve Bağdat arasındaki krizin temel nedenleri bütçe meselesi ve petrol satışından elde edilecek gelirin paylaşılmasıdır. Bağdat yönetimi, Erbil'in petrol hamlelerine karşı Kasım 2012'de Kürt bölgelerinde konuşlandırmak üzere Irak ordusu bünyesinde Dicle Operasyon Gücü adında bir birlik oluşturmuştur. Kürt yönetimi buna Hemrim Operasyonları Komutanlığı'nı kurarak karşılık vermiştir. Irak ordusunun Selahaddin, Tuzhurmatu, Kerkük ve Diyala bölgelerinde operasyona kalkışması zaman zaman silahlı birliklerin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Gerilimin altında yatan en köklü sebeplerden biri ise, zengin petrol kaynakları olan ihtilaflı Kerkük bölgesinin paylaşılabilmesidir. Bölgenin yeraltı kaynakları Kürdistan Özerk bölgesinin geleceği için kritik niteliktedir. Kürtler, statüsü hâlâ belli olmayan Kerkük'ün resmen Kürdistan Özerk Bölgesi'ne bağlanmasını istemektedir⁷³.

Irak'ın işgalinden sonra Türkmenlere yönelik baskı ve şiddet hareketleri artmıştır. Türkmen halkının kanlı saldırılarda liderlerini ve önemli siyasetçilerini kaybettiğini ifade eden Salihi, Kerkük, Selahaddin ve Musul'da Türkmen vatandaşlarının son 10 yılın en acımasız saldırılarına maruz kaldıklarını dile getirmiştir. Salihi, Türkmenleri hedef alan bombalı ve silahlı eylemlerin, ülkedeki şiddet olaylarının bir parçası olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Bunlar, Türkmenleri yok etmeyi hedefleyen planlı saldırılar olduğunu açıklamıştır. Amacın, Türkmenleri kendi kaderine terk etmek ve ateşin ortasında bırakmak olduğunu ifade etmiştir.

Salihi, 2013 yılında Türkmeneli bölgesinde ve özellikle Tuzhurmatu ilçesinde yaşanan şiddet olaylarından dolayı Irak Meclisi'nden özel bir oturum istediklerini ifade etmiştir. Meclis'te 60 milletvekilinin katılımı ile gerçekleşen oturumda, Türkmenlerin korunması için 18 maddelik bir tavsiye karar tasarısı sunduklarını açıklamıştır. Daha sonra Meclis'te olayları inceleme ve araştırma komisyonu oluşturulduğunu ifade etmiştir. Ancak komisyonun, görevini yerine getirmediğini dile getirmiştir.

⁷⁰ <http://onedio.com/haber/bugun-irak-in-abd-tarafindan-iskalinin-11-yildonumu-272741>, E.T. 7 Haziran 2014; <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/irakta-catisan-aktorler>, 28 Nisan 2014, E.T. 7 Haziran 2014.

⁷¹ Bu haberle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. "Serdar Karagöz: IŞİD'i bölgenin istikrarsızlığı üretti.", <http://www.ahaber.com.tr/Gundem/2014/09/12/serdar-karagoz-isisi-bolgenin-istikrarsizligi-uretti-439550958368>, 12 Eylül 2014, E.T. 18 Ekim 2014.

⁷² "Kurtulmuş: "IŞİD Bir Sebep Değil Sonuçtur!", <http://www.haksozhaber.net/kurtulmus-isis-bir-sebep-degil-sonuctur-52198h.htm>, 20 Eylül 2014, E.T. 18 Ekim 2014.

⁷³ <http://onedio.com/haber/bugun-irak-in-abd-tarafindan-iskalinin-11-yildonumu-272741>, E.T. 7 Haziran 2014; <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/irakta-catisan-aktorler>, 28 Nisan 2014, E.T. 7 Haziran 2014.

Salihi, Türkmenlerin Irak'ta Peşmerge ve Sadr Hareketi'nin Mehdi Ordusu gibi silahlı, yasal bir güvenlik teşkilatı kurmak istediklerini açıklamıştır. Bu isteklerini, resmi olarak ilgili makamlara bildirdiklerini ifade etmiştir. Merkezi hükümet nezdinde de gerekli girişimlerin yapıldığını açıklamıştır. Ancak en büyük tepkiyi Kürtlerden aldıklarını ifade etmiştir. Kürtlerin, Türkmenlerin güvenlik gücü oluşturmalarına izin vermediğini açıklamıştır. Salihi, Türkmen nüfusun yoğun olduğu Tuzhurmatu ilçesindeki saldırıların önlenmesi ve Türkmenleri korumaları için Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) yetkililerinden yardım istediklerini ifade etmiştir. Fakat bu girişimlerinin de sonuçsuz kaldığını, Türkmenlere yönelik saldırıların, her zamanki gibi devam ettiğini açıklamıştır⁷⁴.

Irak'taki siyasi istikrarsızlığın temelinde iç dengeler kadar dış güçlerin Irak üzerindeki çekişmesi de yatmaktadır. ABD yönetimi Saddam rejiminin devrilmesinin ardından Şiiilerin siyasi anlamda güçlenmesine büyük destek vermiştir. Ancak daha sonra Sünnilerin siyasi anlamda zayıflamasının ülkeyi karışıklığa sürükleyeceğini bunun çıkarlarına uygun olmayacağını düşünen Washington, Sünnilerin yeniden siyasi hayatın bir parçası olması için çalışmıştır. ABD ayrıca, güç dengesinin tamamen Şiiilere kaymasının Irak üzerindeki İran etkisinin artmasından da endişe etmiştir. El Kaide'nin Irak'ta güçleneceği korkusu da, ABD yönetiminin Maliki hükümetine verdiği desteğin arkasında yatan nedenlerdendir. Bölgede Suriye meselesinin de devreye girmesi, ABD'yi Maliki'ye desteğin devam edip etmeyeceği konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Ancak Maliki yönetimi özellikle Anbar'daki olayları gerekçe gösterip El Kaide korkusunu canlı tutarak arkasındaki ABD desteğini devamını sağlamak istemektedir. İran için mevcut ortamda Irak'taki etkisini sürdürülebilmek artık çok daha önemlidir. Suriye iç savaşını kendisine yönelik saldırının bir bahanesi olarak gören Tahran, Irak'ı kendini savunabilmesi için gerekli olan bir 'ön cephe' olarak görmektedir⁷⁵.

7. Türkiye'nin Irak Türkleri Politikası

Irak, 17 Temmuz 1958'de yapılan darbe ile Bağdat paktından ayrılmış ve antiemperyalist kampa geçmiştir. Irak Türkleri, Türkiye'nin gündemine 14 Temmuz 1959 katliamıyla⁷⁶ dâhil olmuştur. Bu tarihte, komünist Kürtlerin idare ettiği bir tertiple birçok Türk ileri geleni öldürülmüş ve cesetleri sokaklarda sürüklenmiştir. Bunun üzerine Türkiye'de Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği kurulmuştur. Katliamın sorumluları mahkemelerce mahkûm edilmesine rağmen hükümler tatbik edilmemiştir. Türkmen toplumu suçluları kendileri cezalandırmaya başlayınca hükümet de geri kalanlar hakkındaki hükümleri uygulamıştır⁷⁷.

Türkiye'nin Türkmenlere yönelik ilgisi daima var olmuştur. Örneğin, Türkiye, 1959-1960 yıllarında Türkmenlere karşı Irak'ta gerçekleştirilen katliam ve asimilasyon hareketlerinin tekrarlanmaması için ciddi girişim ve müdahalelerde bulunmuştur.

Baas Partisi'nin 1968'de iktidara gelmesi ile Türkmenlere verilen haklar sonucunda Türkiye ile bölgenin ilişkilerinde bir canlanma görülmüştür. Türkiye'den bölgeye uzmanlar gönderilmiştir. Türkiye'nin bu ve buna benzer birçok girişimi olmuştur. Buna rağmen, Türkmenler, gerek Irak

⁷⁴ Erşed Salihi, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/338183--turkmenler-son-10-yilin-en-acimasiz-saldirilarina-maruz-kaldi>, 31 Mayıs 2014, E.T. 7 Haziran 2014.

⁷⁵ <http://onedio.com/haber/bugun-irak-in-abd-tarafindan-iscalinin-11-yildonumu-272741>, E.T. 7 Haziran 2014; <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/irakta-catisan-aktorler>, 28 Nisan 2014, E.T. 7 Haziran 2014.

⁷⁶ 14 Temmuz 1959 katliamı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Mahir Nakip, *Kerkük'ün Kimliği*, Bilgi Yay., Ankara, Ocak 2007, s. 129-170.

⁷⁷ Yusuf Gedikli, "Türkiye'nin Dış Türkler Politikası: Hatay, Batı Trakya, Bulgaristan, Kıbrıs, Kerkük ve Diğerleri", Kasım 2008, http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?vazi_no=20050323, E.T. 15 Haziran 2014.

hükümetleri gerekse Kürt grupları tarafından asimile edilme girişimlerine ve siyasal ve kültürel haklara sahip olamama gibi birçok baskıya maruz kalmışlardır⁷⁸.

Irak'ın İran ile giriştiği savaş (1980-1988), ülkede genel olarak durumu kötüleştirmiştir. Türkmenlerin durumu daha çok zorlaşmaya başlamıştır. Bağdat yönetimi Türkleri bir yandan savaş cephelerinin ön saflarına sürerken, diğer yandan Türklerin ileri gelenlerini idam etmeye devam etmiştir⁷⁹.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin uyguladığı dış Türkler politikası çerçevesinde Türkmenlere sadece manevi destek verilmiştir. Ancak, İkinci Körfez Savaşı'ndan sonra meydana gelen olaylar ve Irak'ın parçalanma olasılığı süreci başlamıştır. Bununla birlikte Irak'ta, Türkmenlerin kendi haklarını kazanmaları amacıyla Türkiye'nin fiilî desteği başlamıştır. 1991'de ilk olarak Türkmenleri temsil eden Irak Millî Türkmen Partisi Ankara'da kurulmuştur. Söz konusu tarihten sonra kurulan Türkmen partileri arasında birlik sağlanması ve aktif bir politika gerektiren bölge şartlarına ayak uydurabilmek amacıyla, Türkiye'nin desteğiyle Irak'ta Türkmen Cephesi kurulmuştur.

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucunda başlayan İkinci Körfez Savaşı'nda dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal, müttefiklerin yanında yer almıştır. Türkiye'nin Irak politikasında bir değişiklik yaşanmıştır. Bu dönem öncesinde, Türkiye'nin Irak'a yönelik ilişkileri üç ana başlıktan oluşmuştur. Bunlar, petrol ve ekonomi, Kürt sorunu ve su sorunudur.

Türkiye'nin 1991'den 1996'ya kadar Türkmenlere yönelik faaliyetleri giderek yoğunlaşmıştır. Ancak bu faaliyetler genellikle eğitim ve kültürel alanlar ile Kızılay'ın gıda yardımlarıyla sınırlı kalmıştır.

Türkiye'nin girişimiyle, dağınık ve birlikten yoksun olan Türkmen parti ve hareketleri bir araya gelmiştir. 24 Nisan 1995'te Irak Türkmen Cephesi kurulmuştur. Bu önemli adım, Türkiye'nin Türkmen politikasında sosyal destekten siyasî desteğe bir geçiştir.

KDP ve KYB arasındaki sorunların çözülmesi için 1996 yılında yapılan Ankara toplantılarında dönemin Başbakanı Tansu Çiller, Türkmenleri ön plana çıkarmıştır. Bu dönemde, Türkmenlerin, hesaba katılması gereken bir denge unsuru olduğu savunulmuştur. KDP ve KYB arasında ateşkesin gözetilmesi için oluşturulması kararlaştırılan barış gücüne Türkmenlerin katılımı konusunda ısrar edilmiştir. Türkmenlerin kendilerini korumaları için bir Akıncılar Grubu kurulması projesi başlatılmıştır. Ankara Sürecinde Türkiye'nin desteği ile eğitim ve silah donanımı nitelikli olan bir Türkmen barış gücü oluşturulmuştur. Fakat Irak rejimi, Türkiye'nin bölgedeki varlığından ve Türkmenler meselesini gündeme getirmesinden rahatsız olmuştur.

İkinci Körfez Savaşı'ndan itibaren Kürt gruplarının izledikleri politikalarla bağlantılı olarak Türkiye'nin bu gruplarla ilişkileri dalgalı bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin bölgede istikrarın sağlanması ve PKK terörünün kontrol edilmesi gibi faktörlere bağlı olan politikalarına karşı, söz konusu grupların yaklaşımı, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını istismar ederek, gerek kendi aralarındaki rekabette avantajlı çıkmak, gerekse oluşmakta olan yapıya Türkiye'nin karşı çıkmasını belli bir süreye kadar ertelemek ya da engellemek şeklinde olmuştur.

⁷⁸ Türkiye'nin Türkmen Politikası hakkında bkz. Mazin Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler", <http://www.bizturkmeniz.com/tr/printArticle.php?id=3752>, E.T. 15 Haziran 2014.

⁷⁹ İlhan Yılmaz, "Geçmişten Günümüze Irak'ta Türkmen Politikası", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 12, 2006 Bahar, s. 129.

ABD, Irak'ın yeniden şekillendirilmesi sürecinde Bağdat yönetiminin oluşturulması ve Federe Kürt Devleti'nin kurulması sürecinde Ankara'ya söz hakkı tanımamıştır. Bunun sebebi, Türkiye'nin Irak savaşındaki tutumundan kaynaklanan tepkidir.

ABD'nin, Türkmenleri dışlayan tutumunun arkasındaki nedenlerden birisi de Kürt gruplarının baskısıdır. Kürt gruplarının ABD'ye savaş esnasında ve özellikle de savaş sonrasında verdiği askerî destek, söz konusu baskıyı kısmen de olsa sağlamıştır.

Savaş sonrasında, farklı şekillerde ABD'nin desteğini aldığı görülen Kürt grupların Türkmenlere karşı sertleşen tavırları değişik alanlarda su yüzüne çıkmıştır. Bugün Türkmenlerin Irak'ta yalnız bırakılmaları ve haklarının verilmemesi, Irak'ın kurulmasından beri devam eden aynı politikanın bir uzantısıdır⁸⁰.

Türkiye'nin Irak Politikası ABD işgali sonrasında şu başlıklar altında toplanmıştır⁸¹:

1. Türkiye, merkezi yönetimin daha güçlü olduğu bir Irak istemektedir. Aynı zamanda toprak bütünlüğünü savunmaktadır.
2. Kürt meselesi nedeniyle Kuzey Irak'taki siyasi oluşumun devletleşmeye doğru gitmesini istememektedir.
3. Türkiye kendi güvenlik algılamaları sonucunda, ABD ve Irak'la oluşturulan teröre karşı üçlü mekanizma oluşturmak istemektedir.
4. Türkiye Irak ile sadece hükümetler arası ilişki kurmamaktadır. Irak'ta çok yönlü bir diplomasi uygulamaktadır. Türkiye'nin bütün siyasi gruplar ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin özellikle Sünni grupları Irak siyasi sistemine dâhil edilmesinde önemli bir katkısı olmuştur.
5. Türkiye 2008 sonrası İKYB ile hem siyasi hem de ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir.
6. Türkiye Irak'ta siyasi gruplar arasında dengenin olmasını istemektedir.
7. Son dönemde gelişen ekonomik ilişkiler. Günümüzde Türkiye'nin Irak'a ihracatı 6 Milyar Dolar civarındadır. Türkiye enerji, inşaat ve sağlık alanında yatırım yapmaktadır. Türkiye Irak'a olan İhracatı artırmak istemektedir.
8. Türkmenlerin durumu, Türkiye'nin Irak politikasını yönlendiren diğer önemli unsurdur.

Irak rejimleri hemen hemen her devirde Türkmenleri potansiyel bir tehlike olarak görmüştür. Ancak Irak Türkmenleri, Irak devletinin kurulmasından sonra devletine, toprağına ve bayrağına sadık bir toplum olmuştur. Türkmenler Irak'ta hiçbir zaman ayrılıkçı bir siyaset gütmemiş, isyana kalkışmamış, devletine karşı silah çekmemiş ve Irak askerini öldürmemiştir. Savaşlarda vatanını savunmuş ve ülkesi uğruna binlerce şehit vermiştir. Türkmenler Irak'ın parçalanmasına karşı olan ve Irak'ın toprak bütünlüğünü en çok savunan ve ülkesini seven insanlardır.

Fakat yıllarca Irak Türkmenleri, Irak rejimleri tarafından baskı, zulüm, işkence, asimilasyon, etnik temizlik, katliamlar ve zorla göçe tabi tutulmuşlardır. Şimdi de aynısını Kürtler yapmaktadır. Türkiye'nin Irak ile yaşadığı sorunların acısını, Irak rejimleri hep Türkmenlerden çıkarmıştır. 1 Mart

⁸⁰ Mazin Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler", <http://www.bizturkmeniz.com/tr/printArticle.php?id=3752>, E.T. 15 Haziran 2014.

⁸¹ Emin Salih, "ABD Sonrası Irak ve Türkiye-Irak İlişkilerinin Geleceği", <http://www.bilgesam.org/kategori/90/-sunular/>, 16 Ağustos 2010, E.T. 1 Haziran 2014, s. 22-24.

Tezkeresinin⁸² Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından reddedilmesi üzerine ABD, öfkesini yine Türkmenlerden çıkarmıştır. ABD, Türkmen şehri Kerkük'ün Kürtleştirilmesine ve Türkmenlere etnik temizlik yapılmasına destek vermiştir. 2003 yılında Kerkük, Kürtler tarafından işgal edilmiştir. Şehir yakılıp yıkılarak yağmalanmıştır. Tapu ve nüfus daireleri yakılmış ve Kerkük'e yüz binlerce Kürt yerleştirilmiştir.

Ali Kerküklü, Türkiye'nin 3 milyon Irak Türkmeninin bulunduğu Kerkük, Tuzhurmatu, Telafer gibi bölgelerde yaşananlara susarak seyirci kaldığını ifade etmiştir. ABD'nin 2003'te Irak'ı işgalinden sonra, arkasına Amerikan ordusunu alan Barzani ve Talabani, çoğu Türkmenlere ait olan bölgeleri işgal etmiştir. Türkmenlerin yaşadığı coğrafyanın zengin petrol yataklarına sahip olması, bunun önemli sebeplerinden birisidir. 1976'da çıkarılan 101 no'lu ve 1987'de çıkarılan 272 no'lu kanunlara göre, ham petrol, doğalgaz ve petrol ürünlerinin Irak'tan ihracat ve ithalatına yetkisi olan tek kurum Irak Milli Petrol Şirketi (SOMO)'dir. Kerküklü, Kürt yönetimi tarafından Türkiye'ye yapılan petrol ihracatı ve Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırılmasının ve bu yönetimle yapılan petrol anlaşmalarının Irak kanunlarına göre yasadışı olduğunu ifade etmiştir. Irak'ta bulunan petrol ve doğalgaz, sadece Iraklı Kürtlerinin malı değil bütün Irak halkının malıdır. Madde 111 göre, Irak'ta bulunan petrol ve doğalgazın çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır. Türkiye'nin bu politikası Irak halkını hem Türkiye'ye hem de Türkmenlere düşman etmektedir. Kerküklü, bu politika yüzünden silahsız Irak Türkmenlerinin yine ağır bedeller ödemek zorunda kalacaklarını ifade etmiştir⁸³.

Nefi Demirci, Telafer'de meydana gelen insanlık dramına suskun kalan uygar Avrupa ve ABD'nin, iş Sincar'a ve Yezidi olan Ezidilere gelince Türkiye dâhil başta ABD ve Avrupa'nın ayağa kalktığını ifade etmiştir. Demirci, Yezidilere ve Suriyelilere kapı açan Türkiye'nin, kendi soydaşları olan Türkmenlerden pasaport istemesine ve Telaferlilere Ovaköy sınır kapısını açmamasına dikkat çekmiştir⁸⁴. Türkmenlerin yaşadığı yerlerde katliamlar olurken, Erbil IŞİD tehdidi altına girince ABD'nin hemen uçaklarını görevlendirmesi de, Irak'ta yaşayan insanlara karşı Batı'nın uyguladığı çifte standardın başka bir göstergesidir⁸⁵.

Gökhan Çetinsaya, Türkiye'nin Türkmenlerin bütün kesimlerini içerecek yeni bir Türkmen politikası tanımlaması gerektiğini ifade etmiştir. Değişik partilerden ya da koalisyonlardan meclise giren Türkmenlerin ortak bir platformda buluşturulup diyalog oluşturmaları teşvik edilmelidir. Özellikle Türkmenlerin hakları ve Kerkük konusunda girişimde bulunulmalıdır. Türkmenlere yönelik faaliyetler sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülmelidir. Türkmenlere yönelik olarak siyasî faaliyetlerin yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlere ağırlık verilmelidir. Mezhep ve siyasî parti ayrımı yapmadan bütün Türkmenlere yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel yardım faaliyetlerinde bulunulmalıdır. Türkiye'de yaşayan Türkmenlerin, Türkmen kuruluşlarının ve Türkiye'de bu konuya duyarlı kesimlerin ellerinde bu faaliyetleri gerçekleştirecek imkânlar mevcuttur. Sivil toplum, üstünlüğü ele almalıdır. Sünnî-Şii demeden bütün Türkmenler kültürel bakımdan tek bir platformda toplanılmaya çalışılmalıdır. Sosyal yardım faaliyetleri, tarihî eserlerin

⁸² Savaş öncesinde ABD'nin "stratejik ortak" söylemi çerçevesinde Irak'ta yapacağı müdahaleye müdahil olmasını istediği Türkiye, 1 Mart 2003 tarihinde Meclis kararıyla Irak'a asker göndermeyi reddederek bir bakıma "stratejik ortağını" yarı yolda bırakmıştır. Bu karar devletlerarası düzeyde olduğu gibi kamuoyu düzeyinde de yankı bulmuş ve sonuçları bakımından büyük tartışmalara sebep olmuştur. , Gökçe Aytulu, *1 Mart Tezkeresi Öncesinde Türk Basınında Irak Sorunu Algılaması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Siyasi Tarih ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2005, s. 1.

⁸³ Ali Kerküklü, "Kerkük'ü Kimseye Yamamayın!", <http://www.asilkan.org/sabit/55/15.htm>, E.T. 14 Haziran 2014.

⁸⁴ Nefi Demirci, "Kerkükleşen KERKÜK", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, S. 334, C. 56, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, Ekim 2014, s. 10.

⁸⁵ Demirci, *a.g.e.*, s. 10-11.

onarımı, kültürel ve sanatsal faaliyetler, gazete, dergi, televizyon, kültür merkezleri, kültür ve edebiyat hareketleri gibi vasıtalarla Türkmen kültürünün korunmasına ve canlandırılmasına çalışılmalıdır. Bu tür konularda TİKA da diğer bölgelerde edindiği tecrübeyi Irak'a taşımaktadır. Çetinsaya, Şii ve Sünnî Türkmenlerin en azından kültürel planda birleştirmek ve diyalog haline sokmak gerektiğini ifade etmiştir. Bu bakımdan bir Şii Türklük politikası geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir. Türkiye'nin yeni Irak'ta yapıcı, kolaylaştırıcı ve dengeleyici bir rol oynaması kaçınılmazdır. Bunun için Türkiye her kesimle ve her düzeyde, son dönemde yürütüldüğü gibi, dengeli ve eşit ilişkiler kurmalıdır. Irak konusunda korku söylemleri ve tepkisel tavırlar terk edilmeli, barış, güvenlik, demokrasi ve istikrara vurgu yapan aktif, yapıcı ve çok yönlü bir söylem ve politika geliştirilmelidir. Türkiye bu manada Irak halkına, bölgeye ve uluslararası güçlere dönük kapsamlı bir kamu diplomasisi yürütmelidir⁸⁶.

Türkmen temsilciler ve diplomatik kaynaklar, Türkiye'nin geçmişte hep Sünnilere yönelik politikalar takip ettiğini ve bu yüzden Şii Türkmenleri kaybettiğini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin yıllarca hem Irak merkezi hükümeti hem de Kürtlere karşı kullandığı Türkmen kartının rengi de değişmiştir. Bir Türkmen yetkili Türkiye'nin kendilerine Kürdistan Yönetimi'ne yakınlaşmalarını tavsiye ettiğini ifade etmiştir. Bu durumun, Türkmenler arasında ciddi bir tepki doğurduğunu dile getirmiştir⁸⁷.

Türkiye'nin bugüne kadar uyguladığı Türkmen politikası değişken bir özellik taşımaktadır. Ancak sonuç itibarıyla daima etkisiz olmuştur. Türkiye, 1990'larda daha milliyetçi-Türkçü bir pozisyon alarak Türkmen gerçeğini dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Türkiye'nin izlediği dış politika sonucunda, 3 milyon nüfusu olduğu tahmin edilen Türkmenler Irak'ta neredeyse en etkisiz grup haline gelmiştir. 2005 yılında ilan edilen Irak anayasasında Türkmence veya Türkçenin ülkenin resmi dilleri arasına girememesi bunun bir göstergesidir. Ancak Türkmen nüfus yoğunluğu olan bölgelerde Türkmence de resmi dil statüsüne sahip olmaktadır. Türkmencenin de devlet okullarında eğitim dili olarak kullanılabilmesine izin verilmiştir. Türkmenlerin siyaset sahnesinde temsili anlamında ön plana çıkan grup, Nisan 1995'te Erbil'de kurulan Irak Türkmen Cephesi'dir. ITC dışında Türkmenlerin kurduğu Erbil Türkmen Listesi ve KDP-KYB'nin kurdukları küçük Türkmen partileri bulunmaktadır. 111 üyelik Kuzey Irak parlamentosunda Türkmenlere 5 kişilik kota ayrılmıştır. Türkmenlerin siyasi mücadelelerinde etkili bir şekilde ilerlemeleri için, bu kotanın kaldırılması ve kendi aralarındaki siyasi ayrılıkların çözülmesi gerekmektedir⁸⁸.

ABD'nin, 2011 yılının Aralık ayında Irak'tan askerlerini çekmesiyle beraber ülkedeki siyasi dengeler değişmiştir. Bağdat yönetimi içerisindeki siyasi oluşum ve gruplar arasındaki politik rekabet sebebiyle Irak'ta adeta bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Ülkedeki otorite boşluğu, bölgesel güçler (Türkiye, Suudi Arabistan ve İran) arasında nüfus yarışına yol açmıştır. Bu durum da Irak'ta siyasi gruplar arasında anlaşmazlığa ve hesaplaşmalara neden olmuştur.

Ankara, Erbil ile ilişkilerini geliştirirken, Bağdat yönetimi de Türkmenlere yakınlaşmaya çalışmıştır. Örneğin 22 Nisan 2012 tarihinde Irak Parlamentosu tarihinde ilk kez Türkmen sorununu özel bir tartışma oturumu ile ele almıştır. Bu girişim, Maliki'nin Türkiye ve Kürt yönetimine karşı Türkmenleri kazanma çabası olarak görülebilir. Bu gelişme aynı zamanda Türkmenlerin Irak'ın

⁸⁶ Gökhan Çetinsaya, "Müdahalenin Üçüncü Yılında Irak [2] Türkiye'nin Irak Politikasında Revizyon İhtiyacı! (*)", [http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11381&q=mudahalenin-ucuncu-yilinda-irak-2-turkiye-nin-irak-politikasinda-revizyon-ihitiyaci!-*](http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11381&q=mudahalenin-ucuncu-yilinda-irak-2-turkiye-nin-irak-politikasinda-revizyon-ihitiyaci!-), 22 Mart 2006, E.T. 14 Haziran 2014.

⁸⁷ Fehim Taştekin, "Türkiye'nin Irak Kartları ve Türkmen Küskünlüğü", <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/02/turkmen-irak-kurdistan-turkey-reconciliation-krq.html#>, 27 Şubat 2014, E.T. 14 Haziran 2014.

⁸⁸ Ozan Örmeci, "Irak Türkmenleri", <http://politikaakademisi.org/irak-turkmenleri/>, 12 Aralık 2013, E.T. 14 Haziran 2014.

siyasi dengeleri bakımından önemli bir unsur olduğunun delilidir. Irak'ta Türkmen hareketi geçmişe göre daha hareketli bir döneme girmiştir.

Türkmenler, 2003 yılından itibaren Irak'ın siyasi yapılanmasında etkin bir rol oynayamamıştır. Bunun arkasındaki en önemli neden ise siyasi tecrübe ve stratejik ileri görüşlülüklerinin oluşturulamamış olmamasıdır. Ankara-Bağdat-Erbil üçgeninden bakıldığında Türkmenlerin bu süreçte aktif bir rol oynayabilmeleri için şu hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir⁸⁹:

1. Türkmenlerin siyasi mücadelesinin bölgeselleştirilmesi ve daha sonra uluslararasılaştırılması için ciddi ve acil girişimlere ihtiyaç vardır. Artık Türkmen siyasetinin muhatabı sadece belli başlı kanallar üzerinden yürütülmemelidir. Türkmenler, Irak'ta, bölgede ve uluslararası arenada müttefik arayışı içinde olmalıdır.
2. 2003 yılından itibaren Bağdat yönetiminde söz sahibi olmak için silahlı güce ihtiyaç duyuluyordu. Fakat bugün Irak'taki siyasi dengelerin kurulmasında silahlı gücün yanında siyasi gücün de önemi artmıştır. Türkmenlerin silahlı gücünün olmayışı bir eksiklik olarak görülebilir. Ancak Türkmenlerin bugün Irak yönetiminde söz sahibi olması siyasi gücü ile doğru orantılıdır. Türkmenler Irak'taki gelişmelere karşı her zaman hazırlıklı olmalı ve gelişmeleri iyi analiz etmelidir. Örneğin, Irak'ın üç bölünmesi senaryoları karşısında Türkmenlerin planı hazır olmalıdır. Türkmenler arasındaki siyasi bölünmüşlük ortadan kaldırılmalıdır. Siyasi gücün, askeri güçle desteklenmesi gerekmektedir. Irak'taki Türkmen varlığı, ancak bu şekilde teminat altına alınabilir.
3. Türkmenler artık Ankara, Bağdat ve Erbil arasında yaşanan ilişkilere göre, Irak'ın siyasi oluşumunda etkili olma anlayışını terk etmelidir. Türkmenler, Bağdat yönetimindeki etki alanını artırmak amacıyla yurtiçinde ve yurtdışında yaşayan Türkmenlerden (diplomat, akademisyen, strateji uzmanları, iş adamları ve askerler) oluşan Bağdat merkezli bir oluşumu hayata geçirmelidir. Bu oluşumun temel işlevi, Türkmenlerin iç ve dış politikasını belirleyerek, Türkmen toplumu için kamu diplomasisi gerçekleştirmek olmalıdır.

61. Hükümet Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 30 Nisan 2014 tarihinde yapılan Irak seçimleri öncesinde Haliç Kongre Merkezi'ndeki ofisinde Irak Türkmen Cephesi yetkililerini kabul etmiştir. Basına kapalı gerçekleşen görüşmenin ardından kısa bir bilgilendirme notu basın mensuplarıyla paylaşılmıştır. Erdoğan, Türkmenlerin güvenlik başta olmak üzere, her türlü hak ve menfaatlerinin korunmasının, Türkiye'nin Irak politikasının vazgeçilmez bir unsuru olduğunu ifade etmiştir. Hem Irak merkezi hükümeti, hem de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile yapılan görüşmelerde bu hususu net bir şekilde ifade ettiklerini vurgulamıştır⁹⁰.

O dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Irak Türkmen Cephesi Erşed Salihi ve Yürütme kurulu üyeleri ile Irak seçimlerinden önce bir araya geldikten sonra ortak bir basın toplantısı düzenlemiştir. Davutoğlu, Türkmenlerin Irak'ın siyasi hayatına katılmalarının ve ekonomik olarak müreffeh olmalarının Türkiye'nin Irak siyasetinin ayrılmaz bir unsuru olduğunu

⁸⁹ Ali Semin, "Irak'taki Siyasi Çıkılmaz, Türkmenler ve Türkiye", <http://www.irakturkleri.org/makalegoster.php?makale=68>, 15 Eylül 2012, E.T. 14 Haziran 2014.

⁹⁰ "Erdoğan Irak Türkmen Cephesi yetkilileri ile görüştü", <http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-irak-turkmen-cephesi-yetkilileri-ile-gorustu-1164757>, 5 Aralık 2013, (E.T. 14 Haziran 2014).

ifade etmiştir. Davutoğlu, Türkmenlerin Irak'ın asli ve kurucu unsuru olduğunu dile getirmiştir. Bu durumun, hem tarihi olarak, hem de Irak'ı kuran bütün Anayasal ve uluslararası hukuk metinlerinde dile getirildiğini açıklamıştır. Türkmenlerin, Irak'ta haklarının muhafaza edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkmenlerin, Türkmenceyi, eğitim ve merkezi hükümet haklarını en iyi şekilde kullanmalarının, Irak'ın birliği ve bütünlüğü içinde önemli olduğunu açıklamıştır. Türkmenler, Irak'ta son derece kritik bir kuşakta bulunduğunu ifade etmiştir. Birçok mezhebi ve etnik geçişkenliğin olduğu kuşakta Türkmenlerin birlik ve beraberlik içinde ve bütün mezhep gruplarıyla temas halinde olmalarının Irak'a katkı yapacak bir unsur olduğunu dile getirmiştir⁹¹.

Irak Türklerini zor durumda bırakan diğer önemli mesele, IŞİD'in bölgedeki faaliyetleridir. Türkmenlerin yakın döneme kadar bölgedeki tek silahsız güç olması, IŞİD'in yaşadığı bölgeleri daha çok tehdit etmesine neden olmuştur. Can Acun, Türkiye'de IŞİD üzerine yanlış bir algı olduğunu ifade etmiştir. Acun, IŞİD'in El Kaide bağlantılı bir örgüt olmadığını açıklamıştır. IŞİD'in Sünni aşiretlerden ciddi destek alarak Irak'taki etkinliğini arttırdığına dikkat çekmiştir. IŞİD tarafından Türkmenlere yönelik ciddi bir tehdit olduğunu ifade etmiştir. Türkmenlerin birçoğunun Kuzey Irak bölgesine doğru göç hareketi içerisinde olduğunu açıklamıştır⁹².

IŞİD'in Musul'u ve Telafer'i ele geçirmesinden sonra Kerkük'teki bazı Türkmenler, güvenliklerini sağlamak için silahlanmaya başlamıştır. Erşed Salih, yaptığı açıklamada ülkedeki tüm tarafların silahlanmasına dikkati çekmiştir. Türkmenlerin de kendilerini korumak için silahlanma haklarının olduğunu ifade etmiştir. Salih, Türkmen nüfusun yaşadığı Telafer'in, IŞİD'in eline geçmesinden sonra endişelerinin arttığını dile getirmiştir. Bir mezhep savaşına doğru gidildiğini ve bir an önce gereken tedbirlerin alınması gerektiğini açıklamıştır. Salih, Irak halkının zarar gördüğü olaylarda en olumsuz etkilenen kesimin Türkmenler olduğunu ifade etmiştir. Salih, IŞİD militanlarının girdiği Telafer'de binlerce Türkmenin kaçarak Musul ve Sincar'a sığındığını, bölgede büyük bir insani dram yaşandığını dile getirmiştir. Salih, IŞİD ve peşmerge güçlerinin fırsatı değerlendirerek sorunlu bölgelere girdiğini açıklamıştır. Bu olumsuz gelişmeleri fırsat bilenlerin Kerkük, Telafer, Bakuba ve Tuzhurmatu bölgelerini bir oldubittiye getirerek ele geçirmek istediğini açıklamıştır⁹³.

IŞİD, 11 Haziran 2014'te Irak'ın ikinci büyük kenti Musul'daki Türk Konsoloslukuna baskın düzenleyip, konsolosluktaki görevlileri rehin almıştır. Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'na baskın yapan örgütün, aralarında 2 bebeğin ve Başkonsolos Öztürk Yılmaz'ın da bulunduğu 49 rehineyi bırakması için yoğun temaslar gerçekleştirilmiştir. Türkiye, Başkonsoloslukta rehin alınanların bırakılması için 15 Haziran 2014'te Kerkük'ün ileri gelen aşiret liderlerini devreye sokmuştur. Türkiye aşiret liderleri aracılığıyla IŞİD'e ulaşmış ve rehinelere serbest bırakılması için temaslar yapılmıştır⁹⁴. 20 Eylül 2014 tarihinde, Başbakan Ahmet Davutoğlu, Twitter hesabından sabah erken saatlerde attığı mesajla Irak'ta alıkonulan Türk vatandaşlarının aynı gün sabah 5'te Türkiye'ye getirildiğini duyurmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılan açıklamada, Irak'ta bir süredir alıkonulan Türkiye'nin Musul Başkonsolosu ailesi ve Başkonsoloslukta bulunan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının, yapılan başarılı bir operasyonla kurtarıldığı ifade edilmiştir.

⁹¹ "Davutoğlu, "Türkmenler, Irak'ın Asli Unsurudur", <http://www.iha.com.tr/davutoglu-turkmenler-irakin-asli-unsurudur-politika-315464>, 6 Aralık 2013, E.T. 14 Haziran 2014.

⁹² Can Acun, "Irak Türkmenleri Tehdit Altında", <http://setav.org/tr/irak-turkmenleri-tehdit-altinda/video/15931>, 11 Haziran 2014 Çarşamba, E.T. 14 Haziran 2014.

⁹³ "Türkmenler, IŞİD'e karşı silahlanmaya başladı.", <http://t24.com.tr/haber/turkmenler-iside-karsi-silahlanmaya-basladi.261390>, 16 Haziran 2014, E.T. 17 Haziran 2014.

⁹⁴ "Rehin Alınan 49 Konsolosluk Çalışanı Hala Musul Valiliği'nde Tutuluyor.", <http://www.sondakika.com/haber/haber-rehin-alinan-49-konsolosluk-calisanlari-hala-musul-6157073/>, 16 Haziran 2014, E.T. 17 Haziran 2014.

Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da, rehin alınan 49 kişiden Iraklı olan 3'ünün daha önce serbest bırakıldığını söylemiştir⁹⁵.

IŞİD, bölgedeki ilerleyişini sürdürmektedir. Irak devlet yetkilileri de bu duruma çözüm bulma çabasıdadır. ABD'nin New York kentinde temaslarda bulunan Irak Cumhurbaşkanı Fuad Masum, IŞİD'e karşı uluslararası topluma çağrıda bulunmuştur. Masum, IŞİD'in kıtalararası bir örgüt halini aldığını ve bu örgütün mali, askeri ve bilgi kaynaklarını kurutması için uluslararası işbirliği yapılması gerektiğini ifade etmiştir⁹⁶. Irak Başbakanı Haydar el Abadi BBC'ye yaptığı açıklamada, Arap ülkelerinin Irak'ta IŞİD'e yönelik hava saldırılarına katılmasına kesinlikle karşı olduğunu söylemiştir. ABD öncülüğündeki koalisyon, Ağustos ayından bu yana Irak'ta IŞİD'e yönelik 230'dan fazla hava saldırısı gerçekleştirmiştir. Operasyon 22 Eylül'den itibaren Suriye'ye de taşınmıştır. O tarihten bu yana ülkede 70'dan fazla saldırı gerçekleştirilmiştir. ABD öncülüğündeki güçler Suriye'nin Türkiye sınırındaki Aynel Arab kenti çevresinde IŞİD'e yönelik hava saldırısı düzenlemiştir. IŞİD'in Aynel Arab'ı almak üzere büyük bir saldırı başlatmasının ardından on binlerce kişi Türkiye tarafında geçmiştir⁹⁷.

Türkiye'nin Suriye sınırında sığınmacılar için bir tampon bölge oluşturulması gündemdedir. Irak Türkmen Cephesi Lideri Salihi, Irak'taki Türkmenler için benzer bir talepte bulunmuştur. Bahsedilen bölge için, Merkezi Irak hükümeti ile Erbil yönetiminin anlaşıp, Türkmenlerin korunması için güvenli bölge oluşturabileceğini ifade etmiştir⁹⁸.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye, şimdiye kadar Irak Türklerine karşı izlediği politikaları tahlil etmeli ve bundan sonraki dönemde aynı dil, din, tarih, kültür ve kan bağına sahip olduğu Türkmenlerin daha fazla ezilmesine müsaade etmemelidir. Şunu unutmamak gerekir ki, bu halkın dünyada sesini duyurmasına yardımcı olacak tek dayanağı Orta Doğu'da etkin bir güce sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Türkiye'nin bir an önce gerekli siyasi girişimleri yaparak Türkmen meselesini dünya gündeminde üst sıralara taşıması gerekmektedir.

Türkiye, bütün bu girişimleri yaparken, vakit kaybetmeden medya faktörünü de kullanarak aktif politikalar sergilemelidir. Türkmenlere karşı uygulanan asimilasyon girişimleri önlenerek, gerekli tedbirler alınmalıdır. Irak Türkleri, Türkiye'ye ve dünyaya tanıtılmalıdır. Dünya ve Arap ülkeleri ile ilişkiler pekiştirilerek, Irak'ta güven ve huzur ortamının sağlanmasına hep birlikte hizmet edilmelidir. Türkmenler ekonomik bakımdan desteklenmeli, Türkmen iş adamı ve müteşebbislere gerekli kolaylıklar sağlanarak, onlara yardım edilmelidir. Türkmen Cephesi'nin güçlenmesi sağlanarak Kürt gruplarının baskılarına karşı mücadele gücü artırılmalıdır. Türkmenler var olma savaşında desteklenmelidir.

⁹⁵ “Rehineler serbest, Türkiye IŞİD'e karşı koalisyona katılacak mı?”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140920_canli_musul_isid_rehineler_serbest, E.T. 19 Ekim 2014.

⁹⁶ “Irak'tan IŞİD'e karşı uluslararası topluma yardım çağrısı”, http://www.radikal.com.tr/dunya/iraktan_iside_karsi_uluslararasi_topluma_yardim_cagrısı-1215096, 26 Eylül 2014, E.T. 19 Ekim 2014.

⁹⁷ “Abadi: Arap ülkeleri IŞİD'e yönelik operasyona katılmasın”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/10/141001_irak_abadi, 1 Ekim 2014, E.T. 19 Ekim 2014.

⁹⁸ Ali Mükarrem Garip-Salih Bilici, “Türkmenler için güvenli bölge oluşturulmalı”, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/400834--turkmenler-icin-guvenli-bolge-olusturulmalı>, 7 Ekim 2014, E.T. 19. Ekim 2014.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Dergiler

- AKYOL, Nazmi, “Irak: Dünyanın Geleceği”, *Atlas Dergisi*, S. 134, Mayıs 2004, s. 172-180.
- AL-JUMAILY, Qassam Kh.,-ÖZTOPRAK, İzzettin, *Irak ve Kemâlizm Hareketi (1919-1923)*, yay. haz. İzzettin Öztoprak, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1999.
- ARI, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yay., İstanbul, Ağustos 2005.
- AYDIN, Ayhan, *Musul Meselesi (1900-1926)*, Turan Yay., İstanbul, 1995.
- AYTULU, Gökçe, *1 Mart Tezkeresi Öncesinde Türk Basınında Irak Sorunu Algılaması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Siyasi Tarih ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2005.
- BAYAT, Fazıl, “Erbil Atabeyliği”, *Genel Türk Tarihi*, C. 3, Edit: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 229-238.
- BAYATLI, Nilüfer, *XVI. Yüzyılda Musul Eyâleti*, TTK Yay., Ankara, 1999.
- CANATAN, Yaşar, *Türk-Irak Münasebetleri (1926-1958)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.
- CELEPOĞLU, Hamza, *Dünden Bugüne Irak Türkmenleri (Orta Doğu Siyasetindeki Yeri)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, 2006.
- ÇELTİKÇİ, Orhan, *Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Haziran 2007.
- DEMİRCİ, Güçlü, “Irak Türklerinin Demografik Yapısı”, *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 611-616.
- DEMİRCİ, Nefi, *Musul'un Siyasi Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Ocak 2010.
- _____, *Sönmeyen Ateş Dinmeyen Hasret Kerkük*, Ural Yay., İstanbul, Nisan 2011.
- _____, “Kerkükleşen KERKÜK”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, S. 334, C. 56, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, Ekim 2014, s. 10-11.
- DURŞUN, İsmail, *Kuzey Irak Kürtleri, Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Devletleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Gebze, 2006.
- ERGİN, Feridun, “Musul Sorunu ve Körfez Petrolleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 7. S. 20., TTK Basımevi, Ankara, Mart 1991, s. 165-173.
- ERTUĞRUL, Ümit, *Ortadoğu'nun Yeniden Yapılanması ile Irak'ın İşgali Ekseninde Irak Türkleri ve Türkiye*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul, Haziran 2006.
- ERTÜRK, Yaşar, *Büyük Oyunun Eski Perdesi Doğu Güneydoğu ve Musul Üçgeni (1918-1923)*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Temmuz 2007.
- HACIOĞLU, Abdülkadir, “Acı Kaybımız”, *Türkmeneli*, Yıl:9, S. 665., 16 Mayıs 2004, s. 2.
- HASAN, Mazin, *Dünden Bugüne Irak Türkmenleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007.
- HÜRMEZLÜ, Erşat, *Irak Türkleri*, Irak Milli Türkmen Partisi Enformasyon Bürosu Yay., Ankara, 1994.
- _____, *The Turkmen and Iraqi Homeland*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul, 2003.
- “Irak (Tarih/ Irak Türkleri)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 99-103.
- KAYHAN, Hüseyin, “Irak Selçukluları (1120-1194)”, *Genel Türk Tarihi*, C. 3, Edit: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 195-209.
- KİTAPÇI, Zekeriya, “Türklerin Müslüman Oluşu”, *Türkler*, C. 4, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 263-270.
- KOCAMAN AYDIN, Rabia, “Irak Türklerinin Sosyal Hayatı”, *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 617-624.
- MARUFOĞLU, Sinan, *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak (1831-1914)*, Eren Yay., İstanbul, 1994.

- _____, “Osmanlı Döneminde Kerkük Şehrinin Sosyal ve İktisadî Yapısı (1847-1908)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 103, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., Ağustos 1996, s. 15-43.
- _____, “Irak Türkleri”, *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 603-610.
- MISIRLIOĞLU, Kadir, “Mîsâk-ı Millî’de Son Tango”, *Tarih ve Düşünce Dergisi*, S. 33, Ekim 2002, s. 14-28.
- NAKİP, Mahir, *Kerkük’ün Kimliği*, Bilgi Yay., Ankara, Ocak 2007.
- ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası*, C. 1 (1919-1980), İletişim Yay., İstanbul, 2002.
- ÖĞÜN BEZER, Gülay, “Zengiler (1127-1233)”, *Genel Türk Tarihi*, C. 3, Edit: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 211-227.
- _____, “Begteginliler: Erbil’de Bir Türk Beyliği (1132-1233)”, *Genel Türk Tarihi*, C. 3, Edit: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 257-268.
- ÖKE, Mim Kemâl, *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, 2. Baskı, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul, 1991.
- _____, *Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)*, İz Yay., İstanbul, 1995.
- ÖZDAĞ, Ümit, *Telafer (2003-2008) Bir Türkmen Kenti’nin ABD Ordusu ve Peşmergelere Karşı Direnişi*, Fark Yay., Ankara, Haziran 2008.
- OZKAN, Selim Hilmi, “Telafer’in Stratejik Önemi ve Türkmenler”, *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, S. 36, 2009-2, Ankara, 2009.
- OZKAN, Selim Hilmi, “Osmanlı İdaresinde Telafer”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 184, Ocak-Şubat, 2010.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, C. 2, İstanbul, 1963.
- SAATÇİ, Suphi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Mayıs 2003.
- SARAY, Mehmet, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 1996.
- SİLLELİ, Turan, *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Kasım 2005.
- STOEL, Max Van Der, *Irak’ta İnsan Hakları İhlalleri “Türkmenler”*, Irak Milli Türkmen Partisi Enformasyon Bürosu Yay., 1995.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, A.Ü.D.T.C.F Yay., Ankara 1972.
- SÜRMEİLİ, Mustafa, *1990 Sonrası Irak Türkmenlerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Irak Ekonomisine Katkısı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadî Anabilim Dalı, İstanbul, 2005.
- ŞİMŞEK, Erdal, *Türkiye’nin Ortadoğu Politikası*, Kum Saati Yay., İstanbul, Şubat 2005.
- ŞİMŞİR, Bilâl N., *Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi Yay., Ankara, Eylül 2004.
- Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı*, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi Yay., Planlama ve Proje Sorumlusu: Ertuğrul Zekâi Ökte, haz. Suphi Saatçi, Edit. Tülây Duran, İstanbul, 1996.
- Türk Yurdu*, C. 17, S. 31-225, “Irak Türklerine Dair (Umumî Malûmat)”, Tutibay Yay., Ankara, 2001, s. 6-16.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- YILMAZ, İlhan, “Geçmişten Günümüze Irak’ta Türkmen Politikası”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 12, 2006 Bahar, s. 127-142.
- YÜCEL, Yaşar, *Muhteşem Kanuni ile 46 Yıl*, TTK Yay., Ankara, 1991.

İnternet Kaynakları

ACUN, Can, “Irak Türkmenleri Tehdit Altında”, <http://setav.org/tr/irak-turkmenleri-tehdit-altinda/video/15931>, 11 Haziran 2014 Çarşamba, E.T. 14 Haziran 2014.

ÇETİNSAYA, Gökhan, “Müdahalenin Üçüncü Yılında Irak [2] Türkiye’nin Irak Politikasında Revizyon İhtiyacı! (*)”, [http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11381&q=mudahalenin-ucuncu-yilinda-irak-2-turkiye-nin-irak-politikasinda-revizyon-ihitiyaci!-*](http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11381&q=mudahalenin-ucuncu-yilinda-irak-2-turkiye-nin-irak-politikasinda-revizyon-ihitiyaci!-), 22 Mart 2006, E.T. 14 Haziran 2014.

GARİP, Ali Mükarrem-BİLİCİ, Salih, “Türkmenler için güvenli bölge oluşturulmalı”, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/400834--turkmenler-icin-guvenli-bolge-olusturulmalı>, 7 Ekim 2014, E.T. 19. Ekim 2014.

GEDİKLİ, Yusuf, “Türkiye’nin Dış Türkler Politikası: Hatay, Batı Trakya, Bulgaristan, Kıbrıs, Kerkük ve Diğerleri”, Kasım 2008, http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20050323, E.T. 15 Haziran 2014.

HASAN, Mazin, “Türkiye’nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler”, <http://www.bizturkmeniz.com/tr/printArticle.php?id=3752>, E.T. 15 Haziran 2014.

KERKÜKLÜ, Ali, “Kerkük’ü Kimseye Yamamayın!”, <http://www.asilkan.org/sabit/55/15.htm>, E.T. 14 Haziran 2014.

MUHTAROĞLU, Ahmet Haşim, “Irak’ın yeni cumhurbaşkanı Fuad Masum”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26878628.asp>, 24 Temmuz 2014, E.T. 17 Ekim 2014.

ÖRMECİ, Ozan, “Irak Türkmenleri”, <http://politikaakademisi.org/irak-turkmenleri/>, 12 Aralık 2013, E.T. 14 Haziran 2014.

ÖZŞİMŞİR, Şafak, “2003 ABD-Irak Savaşı ve Nedenleri”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/1/100-safak-ozsimsir-tum-yazilari/500-2003-abd-irak-savasi-ve-nedenleri>, 31 Ocak 2011, E.T. 7 Haziran 2014.

PAMUKÇU, Ekrem, “Bayatlar ve Irak Bayatları”, <http://hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/download/443/434>, E.T. 19 Haziran 2014, s. 1-13.

SALİHİ, Emin, “ABD Sonrası Irak ve Türkiye-Irak İlişkilerinin Geleceği”, <http://www.bilgesam.org/kategori/90/-sunular/>, 16 Ağustos 2010, E.T. 1 Haziran 2014, s. 1-43.

SALİHİ, Erşed, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/338183--turkmenler-son-10-yilin-en-acimasiz-saldirilarina-maruz-kaldi>, 31 Mayıs 2014, E.T. 7 Haziran 2014.

SEMİN, Ali, “Irak’taki Siyasi Çıkmaz, Türkmenler ve Türkiye”, <http://www.irakturkleri.org/makalegoster.php?makale=68>, 15 Eylül 2012, E.T. 14 Haziran 2014.

TAŞTEKİN, Fehim, “Türkiye’nin Irak Kartları ve Türkmen Küskünlüğü”, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/02/turkmen-iraq-kurdistan-turkey-reconciliation-kr.html#>, 27 Şubat 2014, E.T. 14 Haziran 2014.

“Abadi: Arap ülkeleri IŞİD’e yönelik operasyona katılmasın”, http://www.bbC.co.uk/turkce/haberler/2014/10/141001_irak_abadi, 1 Ekim 2014, E.T. 19 Ekim 2014.

“Davutoğlu, “Türkmenler, Irak’ın Asli Unsurudur”, <http://www.iha.com.tr/davutoglu-turkmenler-irakin-asli-unsurudur-politika-315464>, 6 Aralık 2013, E.T. 14 Haziran 2014.

“Erdoğan Irak Türkmen Cephesi yetkilileri ile görüştü”, http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan_irak_turkmen_cephesi_yetkilileri_ile_gorustu-1164757, 5 Aralık 2013, (E.T. 14 Haziran 2014).

“Irak işgalinin 11. yıldönümü”, <http://www.aljazeera.com.tr/interaktif/irak-iskalinin-11-yildonumu>, 19 Mart 2014, E.T. 7 Haziran 2014.

- “Irak Türkmenleri”, http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_245.htm, E.T. 7 Haziran 2014.
- “Irak'tan IŞİD'e karşı uluslararası topluma yardım çağrısı”, http://www.radikal.com.tr/dunya/iraktan_iside_karsi_uluslararasi_topluma_yardim_cagrisi-1215096, 26 Eylül 2014, E.T. 19 Ekim 2014.
- “Kerkük'te Türkmen lider öldürüldü”, <http://www.ntvmsnbC.com/id/25522840/>, 24 Haziran 2014, E.T. 17 Ekim 2014.
- “Kurtulmuş: “IŞİD Bir Sebep Değil Sonuçtur!””, <http://www.haksozhaber.net/kurtulmus-isid-bir-sebep-degil-sonuctur-52198h.htm>, 20 Eylül 2014, E.T. 18 Ekim 2014.
- “Rehin Alınan 49 Konsolosluk Çalışanı Hala Musul Valiliği'nde Tutuluyor.”, <http://www.sondakika.com/haber/haber-rehin-alinan-49-konsolosluk-calisan-hala-musul-6157073/>, 16 Haziran 2014, E.T. 17 Haziran 2014.
- “Rehineler serbest, Türkiye IŞİD'e karşı koalisyonla katılacak mı?”, http://www.bbC.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140920_canli_musul_isid_rehineler_serbest, E.T. 19 Ekim 2014.
- “Serdar Karagöz: IŞİD'i bölgenin istikrarsızlığı üretti.”, <http://www.ahaber.com.tr/Gundem/2014/09/12/serdar-karagoz-isidi-bolgenin-istikrarsizligi-uretti-439550958368>, 12 Eylül 2014, E.T. 18 Ekim 2014.
- “Türkmen lider evinde öldürüldü”, <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/11/22/turkmen.lider.evinde.olderuldu/552732.0/>, 22 Kasım 2009, E.T. 17 Ekim 2014.
- “Türkmen lider saldırıda öldürüldü.”, <http://www.ntvmsnbC.com/id/25451170/>, 25 Haziran 2013, E.T. 17 Ekim 2014; “Irak'ta şok! Türkmen lider öldürüldü.”, <http://www.frntr.com/turk-dunyasi/5415814-irakta-sok-turkmen-lider-olderuldu.html>, 28 Haziran 2013, E.T. 17 Ekim 2014.
- “Türkmenler, IŞİD'e karşı silahlanmaya başladı.”, <http://t24.com.tr/haber/turkmenler-iside-karsi-silahlanmaya-basladi,261390>, 16 Haziran 2014, E.T. 17 Haziran 2014.
- <http://onedio.com/haber/bugun-irak-in-abd-tarafindan-ismgalinin-11-yildonumu-272741>, E.T. 7 Haziran 2014.
- <http://t24.com.tr/haber/ismgalden-gunumuze-irak,165>, E.T. 7 Haziran 2014.
- http://www.aljazeera.com.tr/dosya/irakta-catisan_aktorler, 28 Nisan 2014, E.T. 7 Haziran 2014.
- <http://www.bilinmeyenturktarihi.com/irak-turkmenleri.html>
- http://www.irakturkcleridernege.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=93&Itemid=196, 16 Ekim 2011, E.T. 7 Haziran 2014.
- <http://www.usasabah.com/Guncel/2013/03/16/iste-irak-ismgalinin-faturasi>, E.T. 7 Haziran 2014.